МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.053-з-1
спеціальності 053– Психологія
Варченко Каріна Олександрівна
Керівник: Шевченко Н.Ф., д.психол.н.,
професор кафедри психології
Рецензент: Гредінарова О.М., к.психол.н.,
доцент кафедри психології

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
к.психол.н., доцент. Н.О. Губа
«____»_____2024 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Варченко Каріні Олександрівні

Тема роботи: Психологія розвитку професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки

керівник роботи д.психол.н.,професор кафедри психології Шевченко Н.Ф

затверджені наказом ЗНУ від «24» 09 2024 року № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: вивчити поняття та сутність професійного мислення у психології; охарактеризувати психологічні аспекти формування професійного мислення в контексті фахової підготовки; виявити чинники, що впливають на розвиток професійного мислення майбутніх психологів; зробити аналіз розвитку професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.; розглянути методики розвитку професійного мислення майбутніх психологів; надати рекомендації для викладачів і студентів щодо розвитку професійного мислення.

5. Перелік графічного матеріалу: 2 таблиці.

6. Консультанти розділів роботи.

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Шевченко Н.Ф., професор		
Розділ 1	Шевченко Н.Ф., професор		
Розділ 2	Шевченко Н.Ф., професор		
Розділ 3	Шевченко Н.Ф., професор		
Висновки	Шевченко Н.Ф., професор		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень - лютий 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2024 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень - травень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень 2024 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	червень - серпень 2024 р.	Виконано
6	Написання висновків	вересень 2024 р.	Виконано
7	Передзахист	жовтень 2024 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2024 р.	Виконано

Студент _____ К.О. Варченко

Керівник роботи _____ Н.Ф. Шевченко

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. М. Гредінарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 80 сторінок, 2 таблиці, 46 джерел, 5 додатків.

Об’єкт дослідження: система професійної підготовки майбутніх психологів.

Предмет дослідження: процес розвитку професійного мислення майбутніх психологів у контексті їх фахової підготовки.

Мета дослідження: вивчити особливості психології розвитку професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження: використання різноманітних навчальних методик, інтерактивних підходів та психологічних тренінгів у процесі фахової підготовки майбутніх психологів сприяє значному розвитку їх професійного мислення, що, у свою чергу, позитивно вплине на їхню здатність до ефективної практичної діяльності.

В дослідженні використовувались наступні методи:

- теоретичні: аналіз та синтез літератури, конкретизація понять та явищ;
- емпіричні: спостереження, опитування.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному підході до вивчення розвитку професійного мислення майбутніх психологів, що передбачає інтеграцію теоретичних основ, емпіричного аналізу та практичних рекомендацій. Дослідження пропонує нові методики і тренінги, адаптовані до специфіки підготовки психологів, що враховують сучасні вимоги до професійної діяльності.

Практична значущість дослідження полягає в розробці конкретних рекомендацій та методичних матеріалів для викладачів і студентів, які можуть бути впроваджені у процес фахової підготовки майбутніх психологів. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм, підвищення якості освіти та розвитку професійних навичок студентів. Крім того, дослідження сприятиме формуванню ефективних психологічних тренінгів, які допоможуть студентам адаптуватися до реалій професійної діяльності та покращити їхню підготовленість до роботи з клієнтами.

ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ, КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ПСИХОЛОГ, ПРОФЕСІЙНІ ЗАВДАННЯ, РЕФЛЕКСІЯ, ІНТЕРАКТИВНИЙ ПІДХІД, ЦІЛЬОВИЙ АНАЛІЗ, МОЗГОВИЙ ШТУРМ.

SUMMARY

Varchenko K. O. Psychology in the Development of Professional Thinking of Future Psychologists in the Process of Professional Training.

Object of research: system of professional training of future psychologists.

Subject of research: process of development of professional thinking of future psychologists in the context of their professional training.

Purpose of research: to study the peculiarities of psychology of development of professional thinking of future psychologists in the process of professional training.

Research hypothesis: use of various educational methods, interactive approaches and psychological trainings in the process of professional training of future psychologists contributes to significant development of their professional thinking, which, in turn, will positively influence their ability to effective practical activity.

The following methods were used in the study:

- theoretical: analysis and synthesis of literature, specification of concepts and phenomena;

- empirical: observation, survey.

The scientific novelty of the study lies in the integrated approach to studying development of professional thinking of future psychologists, which involves integration of theoretical foundations, empirical analysis and practical recommendations. The study offers new methods and trainings adapted to the specifics of psychologist training, taking into account modern requirements for professional activity.

The practical significance of the study lies in the development of specific recommendations and methodological materials for teachers and students, which can be implemented in the process of professional training of future psychologists. The results obtained can be used to improve curricula, improve the quality of education and develop students' professional skills. In addition, the study will contribute to the formation of effective psychological trainings that will help students adapt to the realities of professional activity and improve their preparedness to work with clients.

PROFESSIONAL THINKING, COMPETENCE, PSYCHOLOGIST, PROFESSIONAL TASKS, REFLECTION, INTERACTIVE APPROACH, TARGETED ANALYSIS, BRAINSTORMING.

ЗМІСТ

ВСТУП 7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ 11
1.1.Поняття та сутність професійного мислення у психології 11
1.2. Психологічні аспекти формування професійного мислення в контексті фахової підготовки 19
1.3. Чинники, що впливають на розвиток професійного мислення майбутніх психологів 25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ 34
2.1. Аналіз існуючих підходів до розвитку професійного мислення у фаховій підготовці 34
2.2. Дослідження рівня професійного мислення студентів-психологів 38
2.3. Оцінка ефективності навчальних методик для розвитку професійного мислення 41
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ 48
3.1. Методики розвитку професійного мислення майбутніх психологів 48
3.2. Психологічні тренінги та їх вплив на формування професійного мислення 57
3.3. Практичні рекомендації для викладачів і студентів щодо розвитку професійного мислення 66
ВИСНОВКИ 71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 76
ДОДАТОКИ 81

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах динамічного суспільного розвитку та виняткового прогресу інформаційно-технологічного простору в усіх сферах людської діяльності постійно зростає навантаження на психіку та функції психічних пізнавальних процесів у забезпеченні повноцінної взаємодії з навколишнім середовищем, предметно-практичним оточенням та світом загалом. Одним з найважливіших пізнавальних процесів, що забезпечують безперервне розпізнавання сутності нового і невідомого в контексті взаємозв'язків і взаємовідносин, є мислення, яке нерозривно пов'язане з діяльністю людини.

Загалом науковці визначають мислення як: психічний пізнавальний процес, що дає змогу людині здобувати опосередковані, абстрактні та узагальнені знання про явища навколишнього світу, їх сутність і зв'язки між ними, який здійснюється за допомогою розумових операцій (аналіз і синтез, порівняння і розрізнення, судження і умовивід, абстрагування, узагальнення та ін.).

Узагальнення та відображення людиною дійсності в її найсуттєвіших взаємозв'язках і відношеннях. Мислення соціально обумовлене, нерозривно пов'язане з мовою, виникає на основі практичної діяльності чуттєвого пізнання і відбувається через систему відповідних операцій. Систематична робота з розвитку мислення відбувається на всіх етапах навчання, а перехід від незнання до знання, від неповного до повного знання, від неточного до точного, від невмілого до вмілого відбувається в ході різних мисленнєвих операцій.

Водночас професійне мислення тісно пов'язане з конкретною професійною діяльністю, будучи узагальненням і розглядом у свідомості фахівця важливих фактів, явищ і процесів, характерних для цього виду діяльності, в їх істотному зв'язку і взаємозв'язку. Професійне мислення вважається вищим розумово-пізнавальним процесом пізнання, осмислення,

розуміння і вирішення професійних проблем і завдань. Системність та аналітичність мислення проявляється у здатності фахівця передбачати розвиток ситуацій та передбачати наслідки прийнятих рішень.

Психологія розвитку професійного мислення майбутніх психологів є важливим аспектом їх фахової підготовки, адже саме мислення визначає здатність спеціаліста ефективно вирішувати професійні завдання. У процесі навчання майбутній психолог набуває не лише знань і навичок, а й формує специфічне професійне мислення, яке дозволяє адекватно оцінювати та інтерпретувати поведінку людей, прогнозувати їхні дії, а також розробляти ефективні стратегії психологічного впливу.

Професійне мислення психолога базується на поєднанні теоретичних знань, досвіду, емоційної компетентності та здатності до аналізу ситуацій з урахуванням індивідуальних особливостей особистості. Його розвиток відбувається у контексті професійної діяльності, зокрема, під час практичних занять, тренінгів, стажування та безпосереднього спілкування з клієнтами.

Цей процес вимагає не лише освоєння базових понять та методів психологічної роботи, але й постійної рефлексії, розвитку критичного мислення та здатності до творчого підходу у вирішенні професійних проблем. Розвиток професійного мислення є ключовою умовою успішної адаптації молодого фахівця до реалій практичної психології та ефективної реалізації своїх знань і навичок у практичній діяльності.

Така актуальність проблеми зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи: «Психологія розвитку професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки».

Об’єкт дослідження: система професійної підготовки майбутніх психологів.

Предмет дослідження: процес розвитку професійного мислення майбутніх психологів у контексті їх фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження: використання різноманітних навчальних методик, інтерактивних підходів та психологічних тренінгів у процесі фахової підготовки майбутніх психологів сприяє значному розвитку їх професійного мислення, що, у свою чергу, позитивно вплине на їхню здатність до ефективної практичної діяльності.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей психології розвитку професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Мета роботи передбачає виконання наступних завдань:

1. Вивчити поняття та сутність професійного мислення у психології.

2. Охарактеризувати психологічні аспекти формування професійного мислення в контексті фахової підготовки.

3. Виявити чинники, що впливають на розвиток професійного мислення майбутніх психологів.

4. Зробити аналіз розвитку професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

5. Розглянути методики розвитку професійного мислення майбутніх психологів.

6. Надати рекомендації для викладачів і студентів щодо розвитку професійного мислення.

В дослідженні використовувались наступні методи:

- теоретичні: аналіз та синтез літератури, конкретизація понять та явищ;

- емпіричні: спостереження, опитування.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному підході до вивчення розвитку професійного мислення майбутніх психологів, що передбачає інтеграцію теоретичних основ, емпіричного аналізу та практичних рекомендацій. Дослідження пропонує нові методики і тренінги, адаптовані до специфіки підготовки психологів, що враховують сучасні вимоги до професійної діяльності.

Практична значущість дослідження полягає в розробці конкретних рекомендацій та методичних матеріалів для викладачів і студентів, які можуть бути впроваджені у процес фахової підготовки майбутніх психологів. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм, підвищення якості освіти та розвитку професійних навичок студентів. Крім того, дослідження сприятиме формуванню ефективних психологічних тренінгів, які допоможуть студентам адаптуватися до реалій професійної діяльності та покращити їхню підготовленість до роботи з клієнтами.

Структура кваліфікаційної роботи магістра: складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел з 46 найменувань та додатків на 12 сторінках. Загальний обсяг основного тексту 95 сторінок. Робота містить 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Поняття та сутність професійного мислення у психології

Мислення давно було у колі наукових інтересів філософських досліджень. Античні філософи (Аристотель, Демокріт, Сократ, Епікур) мислення трактували як складову душі разом із відчуттями; вони ж сформулювали закони та форми мислення. Філософи Нового часу (Дж. Локк, Ф. Бекон, К. Гальвецький, Д. Юм) визначили прояви мислення – відчуття, споглядання, уяву, рефлексію.

У концептуальних уявленнях класичної німецької філософії (Е. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель) мислення постає як акт самостійності суб'єкта. Німецькі філософи XVIII ст. звернули увагу на своєрідність форм мислення, що породжуються трудовою діяльністю та соціальною практикою. Можна відзначити, що в рамках філософського напряму дослідження, мислення виникає передусім як суспільно-історичний процес, як історичний розвиток пізнавальних можливостей людства, як родове мислення людства.

В історії західної психології виділяють основні концептуальні підходи до вивчення мислення: асоціативний, біхевіоральний, у рамках гештальтпсихології, психодинамічний, гуманістичний та когнітивний. Представники напряму асоціативної психології (Д. Хартлі, Дж. Прістлі, І. Тен, Г. Еббінгауз, В. Вундт) мислення визначали як процес асоціативних зв'язків залишків минулого та наявного сенсорного досвіду, обмежений лише суб'єктивними переживаннями, остаточно відірваний від свого дійсного предмета та позбавлений своєї основної здібності – творчого синтезу знань. Відповідно до цього напряму існувала думка, що експериментально досліджувати мислення не можна, лише завдяки продуктам розумової

діяльності. Принцип безпосередньої даності психічного не дозволяв представникам асоціативної психології вийти за межі суб'єктивного світу, зі світу ідей, які вони розуміли як єдиний можливий об'єкт пізнання [7, 26].

Вперше в історії психології спробували експериментально дослідити особливості мислення представники Вюрцбурзької школи (А. Кюльпе, А. Майєр, К. Бюлер, К. Тейлор та ін.). На противагу механіцизму асоціативної теорії, вони акцентували на упорядкованому, спрямованому характері мислення та виділяли значимість завдання у розумовому процесі, з'ясовували внутрішні особливості мислення, та вирішення розумових завдань, що спонукають особистість до самореалізації [5, с.78]. За твердженням вчених, мислення було відірвано від чуттєвих образів, мови та практичної діяльності. Але перехід від структурної схеми опису мислення до процесуальної виявився перспективним, оскільки роз'яснив проблему розв'язання розумових завдань. Ці досягнення у науковому пізнанні сутності мислення і сьогодні є значущими.

У біхевіоризмі мислення розуміється як процес формування складних зв'язків між стимулами та реакціями, становлення практичних умінь та навичок, пов'язаних із вирішенням завдань. Визнаючи справедливість критики методологічних підстав дослідження мислення у біхевіоризмі, слід зазначити, що саме з цього напряму у сферу психологічних досліджень було приєднано практичне мислення.

У роботах представників необіхевіоризму представлено цілком обґрунтоване пояснення модифікації та трансформації поведінки людини в залежності від наслідків, які вони викликають у певних ситуаціях. Б. Скіннер відстоює думку про безперервний вплив на людину її соціального оточення [9]. У теорії А. Бандури людське мислення та поведінка представлено як процес потрійної взаємозумовленості. Тобто мислення та дії індивіда обумовлюють три різні фактори, які взаємодіють та впливають один на одного зі змінною інтенсивністю, одночасно і в різний час:

1) поведінка;

2) індивідуальні характеристики, когнітивні та біологічні (наприклад,

коефіцієнт інтелекту, стать, зростання, расова приналежність тощо);

3) фактори чи події навколишнього середовища.

В експериментальному дослідженні мислення значний внесок зробили представники гештальтпсихології. Враховуючи підпорядкованість психологічних процесів принципу освіти цілісних форм гештальтпсихологи розуміли мислення як безпосереднє споглядання необхідного рішення, що призводить до зміни структури проблемної ситуації у свідомості суб'єкта. Незважаючи на різку відмінність у розумінні природи психічних явищ біхевіоризму та гештальтизму, їхньою загальною передумовою є нівелювання меж між мисленням та інтелектом, яке в гештальтизмі фактично призводить до зневаги до специфіки власне людського досвіду.

До вирішення проблем психології мислення було залучено і психоаналіз: від неусвідомлених форм мислення до вивчення залежності мислення від мотивів та потреб людини. За З. Фрейд, несвідоме - це сховище всього ірраціонального. А К. Юнг вважав несвідоме глибокої комори мудрості, а свідомому відводив роль оболонки людського інтелекту. У З. Фрейда предметом аналізу є дотепність, основою якого визнаються несвідомі первинні мотиви. У класичному психоаналізі несвідомий мотив нівелює можливість здійснювати розумову діяльність [8, 156]. Теорії психоаналітичного напряму дозволяють пояснити психологічні причини переходу вчителя на захисні механізми у процесі аналізу складних педагогічних ситуацій та його вирішення.

Розвиваючи ідеї Ж. Піаже, В. Найсер акцентує на безперервній динаміці когнітивних навичок, які систематично змінюються. За допомогою численних експериментів доведено, що сукупність когнітивних схем дозволяє суб'єктам відображати, а отже, пристосовуватися до екологічно важливіших факторів навколишнього середовища. Розвиток когнітивних схем ініціюється та супроводжується як зовнішньою дослідницькою активністю, так і внутрішнім переструктуванням [21, 180].

Теза про те, що основним способом існування психічного є існування його як процесу чи діяльності. Порівнюючи ці два поняття, він стверджує, що

процес і діяльність ніяк не можуть протиставлятися один одному. Процес при усвідомленні його мети безперервно перетворюється на діяльність мислення. Мислення є процесом, на його думку, оскільки є безперервною взаємодією людини з об'єктом. Кожен акт думки змінює співвідношення суб'єкта та об'єкта, викликає зміну проблемної ситуації та призводить до подальшого руху думки.

Під професійним мисленням у сучасній психологічній науці розуміється мислення людини в процесі вирішення професійних завдань, професійної діяльності компетентне мислення, що визначається інтелектуальними вміннями вирішувати практичні професійні завдання; високий рівень професійного розвитку мислення, якому притаманний творчий характер; специфічно професійне, системне, практично спрямоване, оперативне та творче мислення вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення та вирішення проблемності у професійній діяльності. Аналіз літератури свідчить про неоднозначність трактування поняття «професійне мислення», виділення основних компонентів його структури.

Розвиток професійного мислення є важливою складовою процесу професіоналізації людини та передумовою успішності професійної діяльності. Важливе місце у розвитку професійного мислення займає етап навчання у вузі, у якого закладаються основи становлення мислення майбутнього фахівця. Дослідники пов'язують формування професійного мислення із розвитком логічної культури мислення; з набуттям уміння застосовувати психологічні теорії, категорії, принципи та закони у конкретних психологічних ситуаціях; з розвитком психологічної інтуїції; із формуванням основи діалектичного мислення; із засвоєнням методів та процедур наукового мислення; з формуванням здатності до професійної рефлексії, умінням вести діалог під час спілкування; з формуванням предметного наукового мислення у сфері спеціалізації. Констатується важливість того, щоб прийоми професійного мислення формувалися не стихійно, а спеціально відпрацьовувалися під час навчання у ВНЗ.

Отже, поняття «професійне мислення» немає чіткого і однозначного, загальноприйнятого у науці визначення. Професійне мислення визначають як характеристику якості, рівень досконалості мислення, особливості мислення спеціаліста, що зумовлені характером професійної діяльності відповідно до об'єкта праці; як процес вирішення професійних завдань у тій чи іншій галузі діяльності. Дослідники наголошують на обмежених можливостях навчального середовища у створенні умов для вирішення реальних професійних завдань. На думку Б. Ломова, мислення студента тільки в якійсь частині моделює професійне мислення, мислення в реальній діяльності [24, 54]. Прояв професійного мислення бачиться лише у практичному мисленні, спрямованому рішення виробничих завдань. У той же час, навчальним та виробничим завданням приписують протилежні ознаки. Змістовними характеристиками навчальних завдань є простота, відірваність від реальної діяльності, знаходження їх поза інтересами студента, нездатність вплинути на самооцінку будь-якого результату. Вирішення завдання в реальних умовах вже викликає самоповагу людини, професійну успішність, оплату праці, відчуття та усвідомлення професійної майстерності, притаманними діяльності суб'єкта праці.

Ю. Корнілов наголошує на трьох істотних обставинах, на які не звертають уваги при експериментальному моделюванні мислення: вивчення мислення при вирішенні творчих завдань, відсутність попереднього досвіду, ігнорування суб'єкта з його знаннями та практичним досвідом, без яких фахівець не існує; у традиційних дослідженнях суб'єкт має справу лише з фрагментом реального об'єкта, «очищеним» від його істотних властивостей, що не дозволяє вивчити розумовий процес взаємодії суб'єкта з комплексним об'єктом, з «великою системою» як найважливішим компонентом професійного мислення; дослідження мислення без урахування зв'язку з реальним життям та діяльністю [31, 52]. Очевидно, для того, щоб навчально-професійні завдання, які репрезентують реальні проблемні ситуації у професійній діяльності, виконали своє призначення, вони повинні відтворювати певні складові

професійного мислення.

Однак існує інший, більш продуктивний погляд на проблему. Так, Н. Кузьмін зазначає, що важко передбачити реальні професійні завдання майбутнього фахівця та навчити його вирішувати їх, але вже в процесі навчання у ВНЗ, можна його озброїти основою відповідної науки, сформувати досить високий рівень професійно важливих якостей. Все це стає можливим при єдності теорії та практики у викладанні, а також у професійній діяльності самого викладача. Роль останнього в процесі підготовки фахівця полягає не лише у перетворенні професійних наукових знань у навчальні, застосуванні професійно-орієнтованих технологій навчання, методів активного, проблемного та розвиваючого навчання, у високоефективній управлінській діяльності педагога, але викладач має бути прикладом висококваліфікованого фахівця.

Професійне мислення включає процес, за допомогою якого людина рефлексує професійну дійсність загалом і опосередковано; методи здобуття нових знань про різні аспекти роботи; методи постановки, формулювання і вирішення професійних завдань; етапи прийняття і реалізації рішень у професійній діяльності; методи постановки цілей і планування в ході роботи; а також Сюди входить і розробка нових стратегій. Таким чином, акцент робиться не на самих знаннях, а на конкретних способах їх залучення в процес мислення [32, 146].

Характеристики професійного мислення можна поділити на три групи:

1) основні види мислення (наприклад, теоретичне, практичне, наочно-образне, поведінкове, логічне, вербальне);

2) характеристики мислення (активність, гнучкість, самостійність, нестійкість - ригідність, швидкість тощо);

3) операції мислення (узагальнення, порівняння, абстрагування тощо).

Водночас Н.І. Пов'якель стверджує, що професійне мислення має професійно-специфічні відмінності, пов'язані з особливостями професійної діяльності, що відображають його адаптацію до рівня професійного розвитку та набуття характеристик, характерних для даної професії та набуття професійної

компетентності [34, 130]. Науковці характеризують професійне мислення як високу метакогнітивну обізнаність, культуру саморегуляції, самоорганізації та самомобілізації. Професійне мислення визначається високорозвиненою кваліфікацією та професійною компетентністю, важливими особистісними та професійними якостями, мотивацією досягнення, організованістю, працездатністю та мобілізацією, саморегуляцією та гнучкістю, особистісним та професійним розвитком, спрямованістю на формування та реалізацію професійних цілей, оволодінням змістом та сучасними навичками вирішення професійних завдань, низькою залежністю від зовнішніх факторів.

Професійне мислення зумовлює постійне підтримання та поповнення високого рівня компетентності.

Це досягається засвоєнням і визнанням досвіду, а також високим рівнем професійної підготовки, як через постійне самовдосконалення, так і через підвищення кваліфікації.

Л.В. Засєкіна досліджувала професійно-творче мислення фахівців і виділила такі основні характеристики:

1) воно проявляється в різних видах практичної діяльності і спрямоване на вирішення конкретних завдань у конкретних умовах;

2) спрямованість мислення фахівця-практика на досягнення конкретного результату в складних умовах;

3) притаманні аспекти цілей-мотивів, змісту, функцій та операцій, особливості яких визначаються специфікою понять, пов'язаних з конкретною сферою діяльності, операцій, що базуються на досвіді та теоретичних знаннях (аналіз, синтез, узагальнення), порівняння з елементами оцінювання, розрахунку та практичних цілей визначається складністю;

4) притаманна якісна своєрідність (спрямованість на реалізацію, оригінальність, гнучкість, оперативність, евристичність) [46].

На думку В. Ренєва, професійне мислення - це сукупність інтелектуальних умінь і особистісних характеристик, практика яких забезпечує професійне мислення.

Професійна компетентність - це здатність діяти з певним обсягом часу і простору та приймати певні рішення в критичних для роботи ситуаціях, з урахуванням майбутніх подій, які, як очікується, будуть значущими у справі [46].

Т. Гура визначає професійне мислення як системоутворюючий елемент професійної компетентності, який відображається в її змістовній і процесуальній формі, і який залежить від сукупності ситуативних і зовнішніх чинників, що визначають специфіку професійної задачі, яка вирішується, і специфіку інтелектуальної сфери фахівця, та особистісних і внутрішніх детермінант, що характеризують індивідуально-психологічні особливості [12, 27].

Основними компонентами професійного мислення експертів науковці вважають ціннісно-мотиваційний, понятійно-змістовий, операційний та рефлексивний, що відображають внутрішню психологічну структуру мисленнєвої діяльності.

Існують різні погляди на класифікацію психологічних характеристик і критеріїв професійного мислення експерта, але, на нашу думку, найбільш повно вони згруповані за змістом і призначенням Н.І. Пов'якель:

1) практичність, конструктивність, технологічність, оперативність і конкретність;

2) продуктивність, спонтанність і винахідливість гнучкість, швидкість, продуктивність, обґрунтованість, відкритість, оригінальність;

3) організованість, мобілізованість, саморегуляція, стійкість, зворотність;

4) самостійність, удосконалення, прозорливість, цілеспрямованість, широта, глибина, критичність;

5) професійно значуще співвідношення теоретичного і практичного мислення, професійна концептуальність, системність, логічність і діалектичність [34, 190].

Важливим аспектом для повного розуміння феномену професійного мислення є положення про те, що основними якостями сучасного фахівця в будь-якій галузі мають бути професійно орієнтовані практичні навички мислення, які дають змогу ефективно вирішувати нові, нестандартні професійні завдання.

Отже, проаналізувавши феномен професійного мислення досліджуваних сучасних фахівців, професійне мислення можна визначити як цілісну систему, складне багаторівневе утворення особистості людини, що є важливою основою професіоналізму та системоутворюючим елементом професійної компетентності.

Воно втілює професійну компетентність особистості, яка ґрунтується на високій метакогнітивній обізнаності та знанні її природи і взаємозв'язків, що уможливлює прийняття ефективних рішень у певній сфері діяльності та є важливою умовою подальшого професійного розвитку особистості. У процесі професійного мислення психологічний механізм формування (розробки) нових рішень практичних завдань і проблемних ситуацій ґрунтується на перенесенні інсайту.

В його основі лежить інсайтне перенесення ідентичних елементів гештальту набутих професійних знань, умінь і досвіду шляхом виявлення і розуміння їх функціональної значущості і цього інсайтного зв'язку в безпосередньому відношенні до поставленого завдання (проблемної ситуації).

1.2. Психологічні аспекти формування професійного мислення в контексті фахової підготовки

Проблеми формування професійних якостей психологів не втрачають своєї актуальності, але з часом можуть набувати нових напрямів розвитку, вимагаючи нових поглядів і нестандартних рішень.

Аналіз розробок, присвячених проблемі вивчення професійних якостей фахівців, свідчить про неоднозначність уявлень про їх зміст та існуючі

протиріччя у вимогах, які висувають сучасні умови професії психолога. Ці проблеми отримали широке висвітлення у працях К.А. Абульханової-Славської, Ж.П. Вірної, С.Д. Максименка, А.К. Маркової, В.Г. Панка, О.П. Саннікової, Н.В. Чепелєвої, Н.Ф. Шевченко та багатьох інших.

Чи не перша спроба узагальнити професійні якості психологів належить М.М. Обозову, який вважав обов'язковими для психологів такі характеристики: контактність, динамічність і гнучкість поведінки, емоційна стриманість і терплячість, високий рівень загальної культури поведінки, дотримання професійних норм поведінки, що ґрунтуються на професійній тактовності, вміння спільно аналізувати складні ситуації, достатні знання основ конфліктології [37, 113]. Основними професійно важливими якостями психологів, необхідними для професійної психологічної діяльності, як правило, є такі якості: комунікабельність, організаторські здібності, почуття відповідальності, бажання допомагати іншим, емпатія, емоційна стійкість, терпіння, вміння розуміти інших, позитивна Я-концепція, інтелект, прогностичні здібності, творче мислення тощо.

Провідна українська вчена Н.В. Чепелєва, працюючи над створенням моделі особистості психолога, а також вивчаючи проблеми успішності в діяльності психолога, розглядає емпатію, чуйність, орієнтацію на іншого як рівноправного суб'єкта спілкування та вміння встановлювати контакт з людьми як якості, що мають професійне значення. Ефективність професіонала у формуванні цих якостей особистості Н.В.Чепелєва вбачає в діалогізмі, тобто вмінні вести професійно орієнтований діалог, забезпечуючи тим самим встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин [44, 318].

Серед сучасних наукових праць останніх десятиліть відносно вивчення особистості фахівця з психології передусім слід відзначити дослідження Г.С Абрамової, А.Ф. Бондаренко, З.С. Карпенко, Л.О. Ляховець, Л.М. Мітіної, Н.І. Пов`якель, М. С. Пряжнікова, Г.В.Строй, тощо. Функціональна модель професійного психотерапевта базується на комплексі особистісних і професійних якостей, що визначають всебічний розвиток фахівця і включає

вимоги до професійно важливих якостей і специфічних рис особистості. До них відносяться:

1. Психологічна грамотність як інтелектуальна характеристика психолога, яка орієнтована на засвоєння психологічних знань, умінь, навичок, правил і норм у сфері спілкування. Виявляється в ерудиції, у розпізнаванні різних психічних явищ як з наукового знання, так і з життєвого досвіду, а також в оволодінні системами символів та їх значеннями, способами діяльності і, зокрема, методами психологічного пізнання.

2. Психологічна компетентність як особлива організація предметно-специфічних знань, що уможливлює ефективне прийняття рішень у відповідній сфері діяльності. М.А. Холодна зазначає: «Високий рівень компетентності означає високий рівень розуміння проблем у певній реальній предметній галузі, використання досвіду при виконанні складних дій, ефективність суджень та оцінки подій, що відбуваються в цій галузі» [41, 280]. На перший погляд, зміст понять «психологічна грамотність» і «психологічна компетентність» збігається, але між ними існують відмінності. Так, грамотна і освічена людина знає, розуміє і осмислює по суті, а компетентна людина знає, розуміє, осмислює і використовує наявні знання ефективно і цілеспрямовано для вирішення практичних завдань. Завдання психолога - розвивати компетентність для того, щоб включити набуті знання в психологічну практику життя. Зокрема, Н.В. Чепелєва наголошує на інтегративному трактуванні таких понять і трактує компетентність практикуючого психолога як єдність знань, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності та досвіду. Це передбачає не тільки володіння необхідними практичними навичками і техніками, а й наявність у фахівця розвиненого поля професійних смислів, що значною мірою визначає творчий характер діяльності практикуючого психолога.

3. Рефлексія означає відстеження цілей, процесів і результатів своєї діяльності у формуванні власної професійної психологічної свідомості, а також усвідомлення власних внутрішніх змін. Це відчуття себе суб'єктом пізнання, здатність до сприйняття існуючої та уявної професійної реальності, здатність

контролювати та управляти власним психічним та поведінковим станом, здатність бачити та сприймати професійну реальність у вигляді образів; як підкреслює Н.І. Пов'якель, «Сформованість звички до професійної рефлексії, інтелектуальних умінь і навичок самоаналізу, що передбачає визначення і творче перевизначення цілей, усвідомлення змісту і значущості засобів і прогнозування результатів, визначають рівень особистісного і професійного зростання фахівця» [34, 97].

4. Потреба особистості в самоактуалізації, яка зосереджена на професійному самовдосконаленні та сприйнятті власної особистості та особистостей інших людей. На думку А. Маслоу, одного із засновників гуманістичної теорії особистості, потреба в самоактуалізації знаходиться на вершині ієрархії людських потреб і найбільше притаманна професіоналам. Найважливішим питанням у процесі професійної самореалізації є розвиток особистості професіонала, не випадково А.К. Марков розрізняє рівні професіоналізму і виділяє рівень суперпрофесіоналізму, який він називає найвищим рівнем професіоналізму.

5. Прояв психологічного здоров'я в ситуаціях підвищених вимог, психічного напруження і перевантаження, з якими постійно мають справу психологи.

6. Компетентність саморегуляції як професійно важлива характеристика є необхідною складовою психологічної компетентності та психологічної підготовки до ефективної професійної діяльності фахівців у галузі психології. Компетентність саморегуляції визначається як свідоме і цілеспрямоване планування, оцінка та зміна фахівцем власної професійної поведінки відповідно до професійно важливих цілей і способів їх реалізації.

7. Емпатична компетентність - це глибоке і точне розпізнавання внутрішнього світу іншої людини, її прихованих почуттів і смислових відтінків, їх емоційна співзвучність з власним досвідом, а також повне використання глибини її розуміння не заради власної вигоди, а заради неї самої. Це умова ефективної взаємодії, спосіб встановлення довіри, засіб і мотивація для

подальшого розвитку міжособистісних стосунків.

8. Ціннісний компонент особистості, який передбачає орієнтацію на власну автономну систему цінностей, пов'язану з почуттям відповідальності за результати своєї професійної діяльності. Цінності можна розглядати як стрижень професійної реалізації людини, оскільки вони визначають її загальне ставлення до професійних цілей, завдань і вимог, а також можливість професійної самореалізації. Крім того, чітке визначення професійної спрямованості зумовлює ідентифікацію людини з професійними завданнями, цілями та вимогами і, відповідно, формування системи цінностей, яким професія надає пріоритет.

9. Толерантність як професійна якість психологів, що є результатом їхнього професійного становлення, у поєднанні з лояльністю в оцінці поведінки та вчинків інших, є ознакою вихованості розуму.

10. Соціальний інтелект як психологічна риса, що є невід'ємним елементом професійно важливих якостей. Так, Л.О. Ряховець на основі своїх емпіричних досліджень визначив соціальний інтелект майбутнього психолога як здатність не тільки розуміти себе, інших людей та їхні стосунки, а й прогнозувати перебіг міжособистісних подій на основі мисленнєвих процесів індивіда, передбачати ситуацію взаємодії та особистісний і соціально-психологічний контекст соціального досвіду Її визначають як особливу здатність до ефективного реагування [38, 20]. Деякі вчені, зокрема А.І. Нафтулєв, у структурі професійно важливих якостей психологів виділяють професійний інтелект. При цьому професійний інтелект розуміється як складна функціональна система, що забезпечує орієнтувально-пошукову активність суб'єкта в конкретній професійній діяльності та прийняття ним робочих рішень [30, с.177]. Таке розуміння дозволяє автору виокремити певні рівні професійного інтелекту. А саме, рівень стратегій орієнтувально-діагностичної діяльності, на якому формуються специфічні способи вирішення психологічних завдань, та рівень мобільності ієрархії критеріїв оцінки формування ситуацій та генерування рішень. У реальному житті соціальний і професійний інтелект в

принципі співіснують і є невід'ємними складовими ментального світу людини. Логічно розглядати соціальний і професійний інтелект як самостійні психологічні феномени, в структурі загального інтелекту і як базові складові професійного мислення.

11. Професійне мислення як характеристика професійного мислення Питання спеціалізації та набуття професійних навичок фахівцями-психологами не можна розглядати виключно з точки зору набуття певних важливих професійних якостей, про які йшлося вище. Як правило, поняття «професійне мислення» найчастіше вживається у двох значеннях. По-перше, береться до уваги якісний аспект високого професійно-кваліфікаційного рівня фахівця; по-друге, підкреслюється суб'єктивний аспект, коли розглядаються особливості мислення, зумовлені характером професійної діяльності.

Вивчаючи зміст поняття «професійне мислення», стає зрозумілим, що його сформованість як основи для формування професійно важливих якостей є запорукою успішності професійної діяльності психолога. Аналіз досліджень професійного мислення психологів, здійснених науковцями, свідчить, що зміст даного поняття слід вивчати, орієнтуючись на: по-перше, загальну теорію мислення, причому навіть незалежно від специфіки фаху (А.В. Брушлинський, Л.С. Виготський, С.Д. Максименко, В.О. Моляко та ін.); по-друге, теорію професійного мислення (В.Д. Андронов, Ф.Н. Гоноболін, Д.Б. Завалішина, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Н.І. Пов`якель та ін.); по-третє, теорію формування мислення дорослих (Ю.Н. Кулюткін, Г.С. Сухобська тощо).

Професійні особливості мислення психолога пов'язані насамперед з необхідністю розуміння загальних глибинних механізмів розвитку особистості та індивідуальних психічних процесів і станів людини, міжособистісних стосунків, емоційних станів, ціннісних орієнтацій та умов, що призвели до виникнення конкретних психологічних проблем. Особливістю професійного мислення психолога є здатність аналізувати психологічні ситуації не лише шляхом репрезентації та рефлексії власних розумових здібностей, а й шляхом розуміння та інтерпретації мислення клієнта у відповідній ситуації. Однією з

найбільш специфічних особливостей мислення психолога є здатність самостійно виявляти та діагностувати проблемні ситуації, певним чином «бачити» їх, навіть якщо вони вже сформульовані, прогнозувати перспективи їх розвитку та психологічні наслідки. Щоб бути успішним у такій складній професійній діяльності, психологи не повинні концентруватися на одному рішенні. Особливо це стосується роботи військових психологів, перед якими стоїть завдання вибору стратегій поведінки в екстремальних ситуаціях.

1.3. Чинники, що впливають на розвиток професійного мислення майбутніх психологів

Соціальні зміни у суспільному житті вимагають високої мобільності психічних процесів людини при вирішенні складних, часто не певних ситуацій, що характеризуються нестабільністю та непередбачуваною варіативністю. Важливою умовою вирішення цих проблем є підготовка спеціально навчених професіоналів-психологів. Для успішного освоєння професійних компетенцій психолог повинен навчитися вирішувати практико-орієнтовані завдання. Вирішення проблем та завдань – це міжпредметна сфера, яка включає різні теорії, факти, методи навчання розв'язання проблемних ситуацій тощо. Цей процес тісно пов'язаний із конкретною ситуацією та людьми, які в ній задіяні. Крім самого процесу розв'язання задачі існує безліч факторів, що впливають на її ефективність і пов'язані з емоціями, мотивацією, здібностями, у тому числі й рівнем розвитку у психолога професійно важливих якостей.

Специфіка мислення психолога передбачає розвиток складних процесів, необхідні аналізу проблеми клієнта. До цих процесів належать вміння розуміти приховані механізми та закономірності особистісного розвитку, розуміння емоційних переживань клієнта, аналіз причин виникнення та розвитку проблеми. Для ефективної діяльності психолог повинен не тільки володіти необхідними знаннями в галузі психології, а й здійснювати їхню екстраполяцію на конкретну ситуацію.

Професійне мислення психолога може бути теоретичним, емпіричним та практичним. Специфікою професійних завдань, розв'язуваних психологом, зумовлені такі характеристики його мислення, як гнучкість, продуктивність, оперативність, висока відповідальність рішень. Найважливіші якості професійного мислення психолога: системність, диференційованість, інтегрованість, спрямованість пізнання внутрішніх психічних процесів.

Розвиток професійного мислення відбувається у навчально-інформаційному середовищі, яке має певні характеристики: [22, 59]

1. Орієнтація в розвитку особистісного потенціалу майбутніх психологів.

2. Формування конкурентоспроможності у суспільстві з високою динамікою ринкових відносин та за обмежених ресурсів.

3. Завдання структурування дисциплін спеціалізацій, адекватних професійним компетенціям.

Для психолога характерні деякі специфічні особливості професійного мислення, що детерміновані особливостями діяльності:

1. Психолог працює з індивідуальністю іншої людини, тобто психолог проектує на професійну діяльність свій внутрішній світ. Отже, особистість психолога є основним інструментом своєї діяльності.

2. Робота психолога має справу з інформацією, що характеризується цілим рядом спотворень: висока емоційність, непослідовність, дефіцитарність. Особливо варто відзначити свідомі спотворення інформації клієнтами – це особистісна інтерпретація, пов'язана із бажанням створити позитивний образ. Для адекватної діагностики та інтерпретації інформації психолог повинен мати критичність мислення.

3. Потрібно дуже добре розуміння ситуації взаємодії з клієнтом: контексту розгортання проблеми, причин її виникнення, особливостей динаміки (поліпшення, погіршення), детермінанти кризи (зовнішні, внутрішні).

4. Відсутність стандартів чи однозначного алгоритму вирішення різних проблем, зумовлених специфікою професійної діяльності психолога. Ця особливість вимагає від психолога висування безліч гіпотез, високої гнучкості

та швидкості мислення, нестандартних рішень.

5. Вміння прогнозувати розвиток подій. Антиципація включає цілу низку елементів, що визначають успішне вирішення проблеми: розуміння мети, планування, побудова моделі дій, вибір адекватних засобів для її досягнення, визначення можливих перешкод на її шляху, та вибір дії, спрямованої на закріплення результату. Не можна забувати, що психолог завжди має відповідати морально-етичним нормам, а поведінка клієнта - завжди передбачає моральний зміст. Крім того, робота психолога завжди свідома і мотивована, а поведінка клієнта імпульсивна та зумовлена звичайним мисленням.

Перераховані вище особливості та проблеми професійної діяльності психолога зумовили наш інтерес до теми, що вивчається. Для найбільш чіткого уявлення про явище, що вивчається, постараємося розібратися з деякими механізмами професійного мислення за допомогою моделювання.

Модель формування професійного мислення містить кілька важливих етапів, що реалізуються у процесі підготовки: [15, 107]

1. Етап орієнтування (спонукально-мотиваційний). Навчання прийомів аналізу професійних ситуацій. Для ефективного освоєння цього етапу велике значення має розвиток уміння формулювати велику кількість гіпотез про причини проблеми. Важливо навчитися формулювати як стандартні, і альтернативні гіпотези. Найбільше значення цьому етапі грають такі дисципліни як психодіагностика, практикум із загальної психології, методи соціально-психологічного дослідження.

2. Етап планування (моделювання). Формування покрокового алгоритму розв'язання типових професійних проблем. На даному етапі важливе значення має тип завдання та ознаки, за якими психолог орієнтується при його визначенні.

Виділимо три типи стратегій обстеження навколишніх предметів, які визначають ефективність і якість засвоюваних суб'єктом знань та вмінь. При першому типі орієнтування спирається на випадкові ознаки, тому навчання здійснюється методом спроб та помилок і дає низькі результати.

При другому типі орієнтування спирається на ознаки та відносини, які підбираються емпірично і достатні лише для виконання даного завдання, навчання в цьому випадку йде більш адекватно, ніж у першому, але результати не мають властивості перенесення сформованих знань та умінь на нові відносини.

При третьому типі орієнтування спирається на суттєві властивості та відносини, які спеціально виділяються шляхом аналізу внутрішньої структури даного об'єкта, тому засвоювані знання та вміння можуть бути перенесені до нових змінених умов. З деякими додаваннями ми використовуємо дані стратегії визначення різновидів вирішення професійних проблем. Нижче представлені виділені різновиди видів проблем (професійних завдань).

Таблиця 1.1

Різновиди видів проблем (професійних завдань)

Ознака	Вид проблеми	Визначення
Наявність алгоритму у вирішенні проблеми	Типові навчальні проблеми (Репродуктивна діяльність), 1 тип ООД-орієнтування на одиничні ознаки	Мають розроблений типовий алгоритм рішення, робота з зразком, шаблоном
	Комбіновані проблеми (реконструктивна діяльність), 2 тип ООД - орієнтування на локальні ознаки	Поєднані, різнопланові проблеми, що вимагають аналізу та вибору пріоритету у вирішенні (Першочерговості)
	Типові проблеми з додатковими умовами (Реконструктивна діяльність), поєднання орієнтувань по двох типів (1 та 2)	Поєднання шаблонів рішення задач з корекцією на переваги клієнта. Комбінаторне мислення
Відсутність однозначного алгоритму у вирішенні проблеми	Невизначені проблеми. 3 тип орієнтування. Добудовування елементів проблеми	Недостатня кількість інформації для вирішення проблеми
	Перевизначені проблеми. Сортування та диференціація елементів проблеми. 3 тип орієнтування	Надмірна кількість інформації для вирішення проблеми
	Нестандартні проблеми. Комбінування різних рівнів орієнтування у творчій діяльності.	Недолік поінформованості та компетентності у психолога Технологія проекту

Продовження табл.1.1

На другому етапі освоєння технології вирішення професійних завдань першорядне значення мають такі дисципліни як консультативна психологія, практикум із консультативної психології, психокорекція, практикум із соціальної психології. Найбільш адекватною дидактичною технологією, спрямованої на реалізацію цього етапу, є технологія проекту, яка орієнтована на застосування та набуття знань шляхом самоорганізації та самоосвіти. Технологія передбачає детальну розробку проблеми, яка орієнтована на реальний практичний результат.

3. Етап дії (організаційно-діяльнісний) передбачає оволодіння різноманітними технологіями, формами та методами практичної діяльності на практиці. Етап реалізується в рамках навчально-професійної діяльності, виробничої та переддипломної практики та у науковій діяльності. Під час практики студенти відпрацьовують уміння та навички вирішення професійних завдань відповідно до основних професійних стандартів.

4. Етап оцінки. Формально даний етап не є фіксованим у часі та передбачає постійний контроль у вигляді заліків, іспитів, практичних робіт, випускних кваліфікаційних робіт, випускного іспиту, експертизи тощо. Крім того, велике значення має рефлексивна практика, яка формується на дисциплінах: теорія та методика соціально-психологічного тренінгу, комунікативні тренінги та різноманітні тренінги додаткової освіти.

Для адекватної оцінки (рефлексії) професійних компетенцій необхідно виділити критерії сформованості професійного мислення. У цьому питанні необхідно враховувати не лише когнітивні показники, а й особистісні особливості професіонала, оскільки від цього залежать якісні результати діяльності.

1. Наявність пізнавальної мотивації.

2. Система професійних знань, накопичення та осмислення інформації. Ця система, передусім, передбачає наявність фундаментальних знань із психології, вміння застосовувати їх у практиці.

3. Інтелектуальні здібності: аналіз, рефлексія, планування, обізнаність, креативність, екстраполяція (уміння застосовувати знання у практичному житті), вміння прогнозувати розвиток ситуації. Особливого значення мають такі особливості мисленнєвої діяльності, як уміння працювати з інформацією, занурюватися в проблемну ситуацію, формулювати гіпотези джерел проблемної ситуації, будувати моделі проблемної ситуації, знаходити варіанти її вирішення, розробляти покрокове вирішення цих проблемних ситуацій, здійснювати контроль процесу розвитку ситуації, самоконтроль.

4. Система професійних умінь та навичок. У сучасній соціальній ситуації першорядне значення мають уміння організовувати своєї діяльності у ситуації невизначеності й у екстремальних ситуаціях.

5. Професійно значущі якості особистості. Серед особистісних якостей, що визначають успішну професійну діяльність, можна виділити: соціальну активність, відповідальність, організаторські здібності, працездатність, позитивну спрямованість.

Для повнішої картини явища, що вивчається, зупинимося на змістовних компонентах професійних завдань, структура яких передбачає роботу психолога за трьома основними блоками (таб. 1.2).

Таблиця 1.2

Структура вирішення професійних завдань

Компоненти задачі	Зміст компонентів завдання	Операції та процедури мислення	Результат
Диференціально-діагностичний компонент	Діагностика та перевизначення запиту	Аналіз, синтез, узагальнення інформації, формулювання гіпотез	Первинне діагностичне висновок переформулювання проблеми
Рефлексивний компонент	Моделювання та оцінка ситуації	Комбінування, інтерпретація	Системна модель ситуації (вторинне діагностичне висновок)
Терапевтичний компонент	Реалізація психологічного впливу	Переконання, пояснення, інформування	Створення системи відносин із клієнтом

Продовження таблиці 1.2

Практичний компонент	Експериментування, формування нового досвіду	Вправа, навчання, тренування	Вирішення проблеми
Прогностичний компонент	Визначення перспектив розвитку ситуації при різних умовах	Професійне прогнозування	Розробка системи заходів та рекомендацій

Під час вирішення будь-яких завдань завжди неминучі помилки. Тому необхідно зупинитися на питанні помилок та бар'єрів під час вирішення професійних завдань. У цьому питанні ми зупинимося на кількох характеристиках професійного мислення: критичність, креативність, рефлексивність, які багато в чому визначають як вид помилок, а й ставлення до них.

1. Професійне мислення психолога має бути критичним, щоб вчасно розпізнавати протиріччя, упущення в аргументах, невідповідність фактичного матеріалу висловлюванням клієнта. Багато тверджень клієнта не мають достатніх підстав, проте та переконаність, з якою клієнт розповідає про себе та свої проблеми часто вводить в оману психолога, особливо початківця. Тому розвиток критичності мислення є основним для об'єктивізації суджень, формулювання обґрунтованих доказів та адекватних висновків. Звичайно, ніяке критичне мислення не дозволить знайти «істину», адже в психологічному консультуванні це найхиткіше поняття. Тим не менш, саме критичність мислення дозволяє обґрунтувати припущення, що висуваються. Найбільш значущими складовими критичності мислення є: здатність до порівняння різних точок зору, здатність до зіставлення отриманої інформації з власним життєвим досвідом і наявної психологічної інформації, співвідношення з нормою, стандартами та зразками.

Щодо власного життєвого досвіду психолог повинен пам'ятати не лише про його позитивний бік, а й про проблеми перенесення та контрперенесення. Деякі фіксовані у свідомості травми та події минулого можуть мати вкрай неприємні наслідки у роботі з клієнтом, виявляючись як актуалізація різних

аспектів особистого досвіду психолога, використання його під час вирішення проблем клієнта. Цей факт визначається як тенденція до редукування складності психічної реальності [9, 152].

2. Проблемі творчого мислення у професійній діяльності приділяється багато уваги. У процесі професійного навчання студентам повідомляють знання у галузі вирішення типових навчально-професійних завдань. Однак на практиці психолог стикається з нестандартними ситуаціями, які дуже складно прорахувати в силу їхньої ситуативності, контекстності, особистісної детермінованості та безлічі інших факторів. Значення творчого мислення особливо велике, коли йдеться вирішенні завдань із погано певними умовами. Зріле мислення професіонала проявляється у вмінні ставити виробничі цілі, творчо вирішувати професійні завдання, використовуючи весь свій потенціал. «Творчо мислячий професіонал здатний ризикувати та приймати відповідальність за рішення» [3, 29].

Визначення творчого мислення перебуває у стадії розробки. Але є безліч підходів, які розкривають його суть. За Стернбергом, творча особистість повинна мати наступні індивідуальні риси: здатність йти на розумний ризик; готовність долати перешкоди; толерантність до невизначеності; готовність протистояти думці оточуючих. Сучасні дослідники наголошують на необхідності розвитку інтуїції та пізнавальної творчої активності. Щодо методів розвитку творчих здібностей суперечки ще тривають. Адже якщо навчати студентів алгоритму розв'язання творчих завдань, вони перестають бути такими.

3. Проблема рефлексії у роботі психолога. Сучасні автори виділяють чимало видів рефлексій. Для нашого дослідження найбільш підходящою є класифікація А.В. Карпова, який виділяє два види рефлексії: інтелектуальну (інтелектуальні акти, пізнавальні стратегії, предметні дії) та особистісну (емоційні стани, цінності, моральні норми, переконання, мотиви, наміри, образ «Я» тощо). Під рефлексією автор розуміє вміння реконструювати і аналізувати розуміється у сенсі план побудови власної чи чужої думки; вміння виділяти в

цьому плані його склад і структуру, а потім об'єктивувати їх, опрацьовувати відповідно до цілей, що ставляться [28, 217]. В даному підході рефлексія є синтетичною психічною реальністю, яка є одночасно процесом, властивістю та станом. Рефлексія пов'язана з усвідомленням стереотипів діяльності та є умовою самооцінки та самоконтролю при вирішенні професійних завдань. Подолання стереотипів та шаблонів є передумовою розвитку рефлексивно-творчих здібностей. Тому для реалізації компетентнісної моделі підготовки спеціаліста необхідно не лише постачати студентів набором знань, умінь та навичок, а й формувати професійне мислення, яке відповідає сучасним вимогам професійної підготовки.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Аналіз існуючих підходів до розвитку професійного мислення у фаховій підготовці

Розвиток професійного мислення є ключовим елементом підготовки майбутніх фахівців, зокрема психологів. Професійне мислення характеризується здатністю інтегрувати теоретичні знання, практичні навички та професійну рефлексію для вирішення реальних завдань у професійній діяльності. У цьому контексті виділяють декілька підходів до розвитку професійного мислення.

1. Когнітивний підхід. Цей підхід зосереджується на процесах сприйняття, запам'ятовування та обробки інформації. Метою цього підходу є розвиток аналітичних і критичних здібностей, а також формування когнітивних стратегій, необхідних для розв'язання професійних завдань. Це досягається через активну роботу з концептуальними моделями, аналіз та синтез інформації, що сприяє формуванню стійкого інтелектуального інструментарію для вирішення професійних проблем у майбутній діяльності. У межах цього підходу професійне мислення розвивається через: [18, 54]

- роботу з концептуальними моделями та теоретичними підходами. Студентам-психологам дають завдання розробити концептуальну карту для клієнта з певними психологічними проблемами, використовуючи такі теоретичні підходи, як психоаналіз або когнітивно-поведінкова терапія;

- навчання студентів вирішенню складних професійних проблем через аналіз і синтез інформації. У процесі підготовки до роботи з групами студентам пропонується розібрати групову динаміку, виявити основні проблеми взаємодії між членами групи та запропонувати стратегії для їх вирішення на основі

синтезу кількох теоретичних підходів;

- використання когнітивних завдань, що сприяють розвитку логіки та аргументації. Студенти виконують завдання, де потрібно побудувати логічну послідовність аргументів для обґрунтування ефективності певного психологічного підходу при роботі з пацієнтом з посттравматичним стресовим розладом.

Ці приклади показують, як когнітивний підхід сприяє розвитку здатності аналізувати інформацію, формувати стратегії та мислити логічно, що є важливим для майбутніх фахівців.

2. Діяльнісний підхід базується на ідеї, що професійне мислення розвивається через практичну діяльність. Професіонал починає мислити більш ефективно, коли застосовує знання у реальних або симулятивних умовах. Це може включати виконання професійних завдань під час практики, стажування, участь у рольових іграх або симуляціях, де студенти навчаються приймати рішення та аналізувати професійні ситуації. Таким чином, діяльнісний підхід сприяє інтеграції теоретичних знань і практичних навичок, що розвиває професійне мислення через безпосередній досвід. Основні аспекти діяльнісного підходу включають:

1. Активне залучення студентів до практичної діяльності під час навчання. Це дозволяє їм отримати реальний досвід спілкування з клієнтами та застосування теоретичних знань на практиці.

2. Використання проектних методів, які дозволяють студентам застосовувати знання у конкретних професійних ситуаціях. Наприклад, студенти мають розробити план сесій, визначити методики, які будуть використовувати, та підготувати програму для групової роботи.

3. Впровадження методів проблемного навчання, що стимулюють розвиток творчого та гнучкого мислення у професійній діяльності. Студентам пропонують ситуацію, де клієнт відмовляється співпрацювати під час сеансу терапії. Завдання полягає у тому, щоб запропонувати кілька креативних підходів для мотивації клієнта до роботи з психологом, базуючись на різних

теоретичних моделях і власних ідеях.

3. Рефлексивний підхід.

Рефлексія є важливим аспектом розвитку професійного мислення, оскільки вона дозволяє фахівцям критично аналізувати власні дії, оцінювати їхні результати та вносити корективи для підвищення ефективності. Через процес рефлексії професіонали можуть виявити помилки, зрозуміти, як краще вирішувати завдання в майбутньому, і вдосконалювати свої професійні стратегії. Рефлексія допомагає глибше усвідомити зв'язок між теоретичними знаннями та практичними діями, що сприяє постійному професійному зростанню та покращенню якості виконуваної роботи. Рефлексивний підхід акцентує увагу на таких аспектах: [2, 35]

- створення умов для саморефлексії студентів щодо власних знань і досвіду;
- використання рефлексивних технік, таких як написання есе або ведення щоденників, де студенти аналізують власну навчальну та професійну діяльність;
- обговорення результатів власних дій з викладачами та колегами з метою глибшого розуміння професійних процесів.

4. Інтерактивний підхід.

Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку професійного мислення через активну взаємодію між учасниками навчального процесу. Вони допомагають формувати здатність до співпраці, комунікації та спільного вирішення проблем. Учасники обмінюються думками, пропонують різні підходи до вирішення завдань, що розширює їхній кругозір і сприяє глибшому розумінню матеріалу. Такі методи, як дискусії, групові проєкти, рольові ігри та мозкові штурми, стимулюють активну участь і залучення до навчального процесу, що покращує здатність до критичного мислення та прийняття рішень у професійній діяльності. Основні методи цього підходу:

- використання групових обговорень, дебатів і мозкових штурмів, що дозволяють студентам обмінюватися думками та ідеями;

- рольові ігри та симуляції, що моделюють професійні ситуації. На занятті зі спеціалізації в психології студенти беруть участь у рольовій грі, де один студент виконує роль психолога, а інший – роль клієнта, який звертається за допомогою через тривожний розлад. Викладач дає конкретний сценарій із симптомами, а «психолог» повинен провести діагностичне інтерв'ю, використовуючи набуті теоретичні знання та комунікативні навички. Після завершення симуляції група обговорює процес взаємодії, відзначає сильні та слабкі сторони, а також розглядає альтернативні підходи до вирішення проблеми клієнта. Цей метод дозволяє студентам застосовувати знання в умовах, максимально наближених до реальних, та вдосконалювати свої професійні навички.

- кейс-метод, який передбачає аналіз конкретних ситуацій з практики і розробку варіантів їх вирішення.

5. Компетентнісний підхід орієнтований на розвиток не лише знань, а й умінь та навичок, необхідних для виконання професійних завдань. Він передбачає інтеграцію теоретичних знань з практичною діяльністю та спрямований на досягнення високого рівня професійної компетентності. Цей підхід акцентує увагу на формуванні практичних умінь, таких як прийняття рішень, критичне мислення, комунікація та співпраця, що дозволяють фахівцям ефективно виконувати професійні обов'язки у реальних умовах. Метою є підготовка фахівців, здатних адаптуватися до різних професійних викликів і застосовувати свої знання на практиці для досягнення найкращих результатів. Основні характеристики цього підходу: [43, 46]

- створення умов для формування комплексних професійних компетенцій, таких як аналіз, планування, прийняття рішень і самоконтроль;

- оцінка рівня сформованості професійних компетенцій через практичні завдання;

- акцент на розвиток професійних якостей, що необхідні для ефективної роботи у майбутній професії.

Отже, існуючі підходи до розвитку професійного мислення у фаховій підготовці відрізняються за своїми цілями, методами та засобами. Однак, ефективний розвиток професійного мислення передбачає комплексне поєднання цих підходів, що дозволяє студентам здобувати не лише знання, але й навички їх практичного застосування, критичного осмислення та рефлексії. Важливим є також постійне вдосконалення методик навчання, які відповідають вимогам сучасної професійної діяльності.

2.2. Дослідження рівня професійного мислення студентів-психологів

Методи дослідження професійного мислення викликають особливий інтерес та водночас утруднення, пов'язане з недостатньою представленістю цієї теми в сучасній психодіагностики.

Тест інтелектуальної структури Р. Амтхауера (IST) є одним із широко використовуваних методів для оцінки когнітивних здібностей, зокрема рівня професійного мислення студентів. Тест допомагає виявити такі характеристики мислення, як логічність, аналітичність, здатність до абстрактного мислення, вміння вирішувати складні завдання, що є важливими компонентами професійного мислення психологів.

Студентам пропонується пройти тест Амтхауера, який складається з кількох субтестів, що вимірюють різні аспекти інтелекту:

- Вербальне мислення;
- Математичне мислення;
- Просторове мислення;
- Пам'ять і концентрація.

Після проходження тесту результати оцінюються за відповідними шкалами. Це дозволяє визначити загальний рівень когнітивних здібностей кожного студента, а також їх сильні та слабкі сторони.

1. Високі результати свідчать про розвинуте аналітичне мислення, здатність швидко орієнтуватися в складних професійних ситуаціях, ухвалювати

раціональні рішення, що є необхідним для роботи психологом.

2. Середні результати демонструють наявність базових когнітивних здібностей, але вказують на необхідність подальшого розвитку певних складових професійного мислення.

3. Низькі результати можуть свідчити про недостатній рівень розвитку когнітивних функцій, що може ускладнювати розв'язання складних професійних завдань і вимагає додаткових освітніх заходів.

У дослідженні взяли участь 40 студентів-психологів Запорізького національного університету.

Студентам було запропоновано пройти вербальний субтест, оцінити рівень математичного, просторового мислення та пам'яті студентів-психологів за допомогою тесту Р. Амтхауера

1. Вербальний субтест тесту Р. Амтхауера, який включає завдання, спрямовані на оцінку їхньої здатності до: (ДОДАТОК А)

- словникового запасу. Завдання включали визначення значення слів, синонімів і антонімів;

- логічного мислення. Студенти повинні були розв'язувати логічні задачі, пов'язані з текстом, наприклад, вказати, яке з наведених тверджень є правильним на основі прочитаного;

- розуміння тексту. Питання після короткого тексту, які вимагали усвідомлення основної ідеї та деталей.

Кожен студент отримав бали за виконання завдань.

Сума балів за вербальне мислення була підрахована, і для всіх 40 студентів розрахували середній бал.

Загальна сума балів за вербальне мислення: 2800.

Середній бал**:** 2800/40=70 70 з 100.

Аналіз результатів показав, що середній рівень вербального мислення студентів-психологів є задовільним, оскільки 70 балів свідчать про розвиток їхньої здатності до логічного мислення, розуміння тексту та використання словникового запасу. Це вказує на потребу в подальшій роботі над розвитком

вербальних навичок, щоб підготувати їх до професійної діяльності.

2. Математичне мислення (ДОДАТОК Б).

Студенти виконували завдання, які оцінювали:

Арифметичні навички. Розв'язання простих і складних рівнянь, обчислення.

Логічні задачі. Завдання на розуміння математичних понять і зв'язків між ними.

Графіки та діаграми**.** Інтерпретація даних з графіків і таблиць.

Загальна сума балів за математичне мислення: 2600.

Середній бал**:** 2600/40=65 65 з 100.

Середній бал 65 свідчить про базовий рівень математичного мислення серед студентів, з яким деякі студенти можуть мати труднощі у вирішенні складніших математичних задач. Це вказує на необхідність додаткових занять або методик для розвитку математичних навичок. Студентам необхідно більше практики для розвитку впевненості у виконанні складніших математичних завдань, що є важливим для їхньої майбутньої професійної діяльності.

3. Просторове мислення (ДОДАТОК В).

Студенти виконували завдання, що оцінювали:

Візуалізація об'єктів**.** Зображення тривимірних об'єктів на двовимірній площині та навпаки.

Організація простору**.** Завдання на орієнтацію в просторі, наприклад, знаходження шляхів у лабіринтах.

Моделювання**.** Створення моделей на основі усних описів чи малюнків.

Загальна сума балів за просторове мислення: 3000.

Середній бал**:** 3000/40=75 75 з 100.

Середній бал 75 вказує на високий рівень розвитку просторового мислення студентів. Це свідчить про їхню здатність до візуалізації та організації просторових об'єктів, що є важливим для психологічної практики, де потрібно розуміти просторові зв'язки.

4. Пам'ять (ДОДАТОК Г).

Студенти виконували завдання на оцінку пам'яті, включаючи:

Запам'ятовування інформації**.** Слухові та зорові завдання на запам'ятовування слів, фраз або образів.

Відтворення**.** Завдання, що вимагали від студентів згадати запам'ятовану інформацію.

Забування. Визначення здатності до збереження інформації протягом часу.

Загальна сума балів за пам'ять: 3200.

Середній бал: 3200/40=80 =80 з 100.

Середній бал 80 свідчить про високий рівень пам'яті студентів, що є критично важливим для їхньої професійної підготовки. Це вказує на здатність до ефективного запам'ятовування та відтворення інформації, що необхідно в роботі психолога. Рекомендується підтримувати цей рівень через постійні тренування пам’яті у професійних контекстах.

Отже, результати тесту Р. Амтхауера показали різний рівень розвитку когнітивних здібностей у студентів-психологів. Найвищі результати були зафіксовані у пам'яті (80), за просторовим мисленням (75) та помірні за математичним мисленням (65). Це свідчить про необхідність акцентування уваги на розвитку математичних навичок у навчальному процесі для забезпечення комплексної підготовки майбутніх психологів.

2.3. Оцінка ефективності навчальних методик для розвитку професійного мислення

Оцінка ефективності навчальних методик для розвитку професійного мислення є ключовим етапом у впровадженні сучасних освітніх технологій, особливо у професійній освіті. Вона дозволяє визначити, наскільки обрані методики сприяють формуванню здатності студентів мислити творчо, критично та адаптуватися до реальних професійних завдань.

Основні аспекти оцінки ефективності:

1. Цільовий аналіз.

Цільовий аналіз є ключовим етапом у процесі оцінки ефективності навчальних методик, оскільки він забезпечує систематичний підхід до визначення їхньої відповідності основним цілям розвитку професійного мислення. Основна мета такого аналізу – перевірити, наскільки запропоновані методики сприяють формуванню у студентів навичок і здібностей, необхідних для успішної професійної діяльності.

Перш за все, у процесі цільового аналізу визначаються основні вимоги до професії, які формують базу для розробки навчальних методик. Це можуть бути специфічні компетенції, як-от аналітичне, критичне, стратегічне мислення, здатність до ухвалення рішень у складних умовах, а також творчий підхід до вирішення професійних завдань. Важливим елементом є врахування тенденцій і змін у професійній сфері, таких як технологічний прогрес, зміна моделей управління чи зростання ролі міждисциплінарного підходу [39, 381].

Наступним кроком є порівняння змісту навчальних методик із поставленими цілями. Аналізуються дидактичні засоби, форми організації навчального процесу, завдання та практичні вправи, які використовуються у методиках. Визначається, чи сприяють вони активному залученню студентів, розвитку їхньої пізнавальної мотивації та здатності до самостійного навчання. У рамках цього етапу також оцінюється відповідність методик різним рівням професійної підготовки, оскільки ефективність розвитку професійного мислення залежить від індивідуальних особливостей кожного студента.

Цільовий аналіз враховує специфіку професійної діяльності, оцінюючи, чи відповідають навчальні методики реальним робочим умовам. Зокрема, увага приділяється практичній складовій методик, здатності моделювати професійні ситуації, а також можливості інтеграції теоретичних знань із практичними навичками. Важливим критерієм є гнучкість методик, тобто їх здатність адаптуватися до змін у професійній сфері чи індивідуальних потреб студентів.

На основі отриманих даних формулюються рекомендації для вдосконалення навчальних методик. Це може включати їхню модернізацію, розробку нових завдань чи впровадження інноваційних форм навчання. Таким чином, цільовий аналіз забезпечує системну оцінку навчальних методик, спрямовану на оптимізацію їхньої ефективності та відповідність сучасним викликам професійної підготовки.

2. Параметри оцінки.

Оцінка ефективності навчальних методик базується на кількох ключових параметрах, які відображають рівень розвитку професійного мислення у студентів. Одним із основних показників є змістовність знань: аналізується, наскільки навчальні методики сприяють глибокому та систематичному засвоєнню професійних знань. Це включає перевірку здатності студентів інтегрувати отримані знання у професійну діяльність, розуміння міждисциплінарних зв’язків та актуальних тенденцій у своїй сфері.

Другим важливим параметром є навички аналізу, які визначають здатність студентів аналізувати професійні ситуації, оцінювати їхню складність і знаходити оптимальні рішення. Це особливо важливо для формування компетентностей, пов’язаних із вирішенням практичних задач у професійній сфері.

Критичне мислення є ще одним важливим аспектом оцінки, що передбачає перевірку рівня розвитку критичного осмислення отриманої інформації. Студенти повинні вміти оцінювати достовірність джерел, виявляти логічні помилки в аргументації, робити висновки на основі об’єктивних фактів і доказів [23, 102].

Окрім цього, оцінюється рівень творчого мислення, що включає здатність студентів генерувати нові ідеї, пропонувати нестандартні рішення та знаходити креативні підходи до вирішення завдань. Це є особливо важливим у контексті професій, які вимагають інноваційності та адаптивності.

Останнім, але не менш важливим параметром є практична орієнтованість навчальних методик. Це передбачає оцінку здатності студентів застосовувати отримані знання та навички в реальних професійних умовах. Враховується ефективність практичних занять, кейс-стаді та інших методів, які моделюють реальні ситуації, забезпечуючи зв’язок між теорією та практикою.

Таким чином, оцінка за цими параметрами дає змогу всебічно визначити ефективність навчальних методик і їхню відповідність цілям розвитку професійного мислення.

3. Методи оцінки ефективності.

Оцінка ефективності навчальних методик для розвитку професійного мислення ґрунтується на застосуванні різноманітних методів, кожен із яких дозволяє отримати об’єктивну та всебічну картину результатів навчання.

Одним із ключових методів є тестування, яке дає змогу оцінити рівень засвоєння теоретичних знань студентами. Тестові завдання можуть варіюватися за складністю, охоплюючи як базові поняття, так і глибше розуміння професійних тем.

Практичні завдання використовуються для перевірки здатності студентів застосовувати отримані знання в реальних чи змодельованих умовах. Виконання таких завдань дозволяє визначити рівень сформованих професійних умінь і навичок, а також їхню готовність до вирішення специфічних завдань у майбутній діяльності.

Кейс-методи передбачають аналіз студентами реальних або симульованих професійних ситуацій. Це ефективний спосіб оцінки рівня розвитку аналітичного, критичного та творчого мислення. Завдяки кейсам студенти можуть навчитися приймати рішення в умовах невизначеності, застосовуючи міждисциплінарний підхід.

Оцінювання проектів дозволяє проаналізувати студентські роботи, які потребують творчого підходу до вирішення завдань. Проекти зазвичай включають як теоретичну основу, так і практичну реалізацію, що дозволяє оцінити рівень інноваційності, структурованості знань і практичної орієнтації.

Анкетування та опитування спрямовані на виявлення ставлення студентів до застосовуваних навчальних методик, а також їхню суб'єктивну оцінку власного професійного розвитку. Це важливий інструмент для збору якісного зворотного зв’язку, який може використовуватись для вдосконалення освітніх процесів.

Спостереження є методом непрямого оцінювання, який використовується педагогами. Воно дозволяє оцінити поведінку студентів, їхній рівень взаємодії під час навчання, а також виявити приховані аспекти розвитку професійного мислення.

Застосування комплексу цих методів дозволяє здійснити багатогранну оцінку ефективності навчальних методик, враховуючи як об’єктивні показники знань і навичок, так і суб’єктивні аспекти розвитку професійного мислення студентів.

4. Кількісні та якісні показники.

Оцінка ефективності навчальних методик для розвитку професійного мислення базується на аналізі кількісних та якісних показників, які дозволяють отримати комплексне уявлення про результати освітнього процесу.

До кількісних показників належать: [36, 80]

- рівень успішності за стандартними оцінками, який відображає ступінь засвоєння навчального матеріалу та відповідність знань встановленим освітнім стандартам;
- динаміка розвитку критичного та творчого мислення, яка оцінюється за результатами тестувань, кейс-методів та практичних завдань, що дозволяють виміряти прогрес у здатності студентів аналізувати ситуації, генерувати нові ідеї та знаходити ефективні рішення.

До якісних показників належать:

- відгуки студентів і викладачів про методики, які дозволяють оцінити їхню ефективність з точки зору сприйняття учасниками освітнього процесу. Ці дані отримуються через анкетування, опитування або глибинні інтерв’ю;
- ступінь адаптації студентів до професійної діяльності, що оцінюється

через спостереження за поведінкою студентів під час практичних завдань, аналіз виконаних проектів і результати стажування. Цей показник також враховує здатність студентів інтегруватися у професійне середовище та застосовувати здобуті знання на практиці.

Комплексний аналіз цих показників забезпечує цілісну картину ефективності навчальних методик, дозволяючи визначити їх сильні сторони та виявити аспекти, які потребують вдосконалення.

5. Етапи оцінки.

Оцінка ефективності навчальних методик для розвитку професійного мислення здійснюється поетапно, що забезпечує структурований підхід і дозволяє отримати точні результати.

1. На підготовчому етапі визначаються мета оцінки, параметри, які будуть враховуватися, та методи збору даних. Важливо чітко окреслити, які аспекти професійного мислення (критичне, творче, аналітичне) будуть оцінюватися, і встановити відповідні критерії для їх вимірювання.

2. Відбувається практична реалізація визначених методів оцінювання. Здійснюється проведення тестувань, кейс-методів, аналізу практичних завдань і проектів, а також анкетувань та опитувань студентів. Спостереження за виконанням завдань студентами дозволяє доповнити кількісні дані якісними.

3. Отримані результати систематизуються та інтерпретуються відповідно до встановлених критеріїв. Проводиться оцінка рівня засвоєння знань, динаміки розвитку професійного мислення, а також ставлення учасників до методик. Особлива увага приділяється співвідношенню між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням.

4. На основі отриманих результатів визначаються сильні сторони та недоліки використовуваних навчальних методик. Вносяться зміни в освітній процес із метою підвищення його ефективності. Це може включати адаптацію методик до специфіки професії, удосконалення практичних завдань або розробку нових підходів до стимулювання професійного мислення.

Такий етапний підхід забезпечує гнучкість і ефективність процесу оцінки, дозволяючи вдосконалювати навчальні методики відповідно до потреб студентів і вимог професійної діяльності.

Оцінка ефективності навчальних методик для розвитку професійного мислення є важливим етапом у вдосконаленні освітнього процесу. Процес оцінки включає кілька етапів, починаючи з підготовчого етапу, де визначаються мета та параметри оцінки, і закінчуючи корекцією методик на основі отриманих результатів. Важливими аспектами оцінки є змістовність знань, здатність студентів до аналізу професійних ситуацій, розвиток критичного та творчого мислення, а також практична орієнтованість навчання.

Використовувані методи оцінки, такі як тестування, практичні завдання, кейс-методи, оцінка проектів та спостереження, дозволяють отримати як кількісні, так і якісні дані про ефективність навчальних методик. Це дозволяє виявити не лише рівень засвоєння знань, але й здатність студентів застосовувати їх у реальних або наближених до реальності ситуаціях.

Аналіз даних дає можливість оцінити вплив методик на розвиток професійного мислення, виявити сильні та слабкі сторони навчального процесу. Корекція методик на основі цього аналізу сприяє їх вдосконаленню, що дозволяє ефективніше готувати студентів до професійної діяльності та покращувати якість освіти загалом.

Отже, система оцінки ефективності навчальних методик є важливим інструментом для забезпечення розвитку професійного мислення у студентів, а також для постійного вдосконалення освітніх практик, що відповідають сучасним вимогам професійної діяльності.

РОЗДІЛ 3.
РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ

3.1. Методики розвитку професійного мислення майбутніх психологів

Методики розвитку професійного мислення майбутніх психологів є важливим компонентом їхньої підготовки, оскільки професійне мислення психолога визначає якість його діяльності, здатність до прийняття обґрунтованих рішень та ефективної взаємодії з людьми. Розвиток професійного мислення включає різноманітні аспекти, такі як критичне, творчое, аналітичне та емпатичне мислення. Ось деякі методики, що можуть бути застосовані для розвитку професійного мислення майбутніх психологів:

1. Кейс-методи є важливим інструментом у навчанні майбутніх психологів, оскільки вони дозволяють студентам практично застосовувати свої знання та навички в умовах, наближених до реальних ситуацій професійної діяльності. Ці методи включають аналіз конкретних випадків, які можуть виникнути під час роботи психолога з клієнтами, організаціями чи групами.

Завдяки кейс-методам студенти вчаться: [42, 227]

1. Визначати основні труднощі чи запити, що стоять перед клієнтом або організацією.
2. Оцінювати всі обставини та фактори, що впливають на проблему, і зрозуміти контекст, в якому вона виникає.
3. Шукати різні варіанти підходів до вирішення проблеми, використовуючи теоретичні знання та практичні навички.
4. Пояснювати, чому саме це рішення є найбільш ефективним у конкретній ситуації, з урахуванням етичних, психологічних та соціальних аспектів.

5. Прогнозувати, як обрані рішення можуть вплинути на клієнта, групу або організацію, а також враховувати можливі ризики чи непередбачувані результати.

Такий підхід дозволяє розвивати у студентів критичне мислення та аналітичні навички, необхідні для ефективного вирішення професійних завдань. Крім того, кейс-методи допомагають студентам відчувати себе більш впевнено у прийнятті рішень в умовах невизначеності, що є невід'ємною частиною роботи психолога. Це також сприяє розвитку уміння працювати в команді, обговорюючи варіанти вирішення проблем з іншими учасниками кейс-аналізу.

2. Методи активного навчання є ключовими для розвитку професійного мислення майбутніх психологів, оскільки вони стимулюють студентів до більш глибокого і самостійного засвоєння матеріалу. Ці методи дозволяють не лише засвоювати теоретичні знання, але й активно працювати з ними, вдосконалюючи навички аналізу, аргументації та критичного осмислення.

1. У процесі групових обговорень студенти мають можливість висловлювати свої думки та слухати погляди інших. Це дозволяє розширювати уявлення про проблему, обирати різні підходи до її вирішення та вчитися поважати інші точки зору. Важливим аспектом є здатність до конструктивної критики та прийняття альтернативних ідей.

2. Рольові ігри створюють ситуації, в яких студенти повинні приймати рішення або вирішувати проблеми, перебуваючи в умовах, схожих на реальні. Цей метод дозволяє розвивати навички емоційного інтелекту, взаємодії з іншими людьми, а також адаптації до різних соціальних ролей, що є важливим аспектом професійної діяльності психолога.

3. Дебати і дискусії допомагають студентам вчитися виражати свою думку аргументовано і переконливо, а також швидко реагувати на контраргументи. Вони сприяють розвитку критичного мислення, здатності до аналізу складних ситуацій та прийняття обґрунтованих рішень. Крім того, такі методи навчання сприяють розвитку комунікативних навичок, необхідних для

ефективної роботи психолога з різними групами людей [35, 29].

Завдяки активним методам навчання студенти не лише отримують теоретичні знання, але й здобувають практичні навички, які можуть безпосередньо застосовувати в професійній діяльності. Вони стають більш впевненими у своїх здібностях до аналізу та вирішення проблем, здатними ефективно взаємодіяти з людьми, аргументувати свої позиції та адаптуватися до змінних умов реального професійного середовища.

3. Методи розвитку критичного мислення є важливою складовою навчання майбутніх психологів, оскільки вони сприяють формуванню здатності самостійно оцінювати інформацію, аналізувати ситуації та приймати обґрунтовані рішення. Розглянмо методи, які можна застосовувати для розвитку критичного мислення у студентів:

1. Вправи на виявлення логічних помилок допомагають студентам навчитися розпізнавати нераціональні або хибні міркування, що можуть виникати при прийнятті рішень чи аргументації. Наприклад, аналіз різних логічних помилок (як-от «помилка хибного причинно-наслідкового зв'язку», «хибна аналогія» або «апеляція до авторитету») допомагає студентам розуміти, як уникати подібних помилок в професійній діяльності.

2. Студенти можуть аналізувати психологічні ситуації, визначати причини і наслідки певних явищ чи дій. Це розвиває здатність до глибокого аналізу та допомагає виявити важливі чинники, які можуть впливати на поведінку або стан людей. Наприклад, аналіз причинно-наслідкових зв'язків в ситуаціях психічних розладів або міжособистісних конфліктів дозволяє зрозуміти глибинні механізми їх виникнення.

3. У рамках розвитку критичного мислення студенти виконують завдання, що вимагають порівняння різних підходів до вирішення психологічних проблем або ситуацій. Це дає можливість оцінити плюси та мінуси кожної точки зору, обґрунтувати свій вибір і визначити, який підхід є найбільш ефективним у конкретній ситуації. Таким чином, студенти вчаться відкрито оцінювати різні підходи і не обмежуватися одним варіантом

вирішення.

4. Студенти можуть працювати з реальними чи симульованими психологічними ситуаціями, розглядаючи їх з різних перспектив. Це сприяє розвитку здатності до багатогранного оцінювання і дозволяє знаходити неочевидні рішення, що є важливим для професійної діяльності психолога.

Ці методи дозволяють студентам не лише вдосконалювати навички аналізу та оцінки інформації, але й розвивати здатність мислити самостійно, аргументувати свої думки та приймати обґрунтовані рішення. Вони сприяють формуванню важливих для психолога умінь - критичності, аналітичності, відкритості до нових ідей і готовності до адаптації в професійних умовах.

4. Методики на основі рефлексії є важливим інструментом для розвитку професійного мислення майбутніх психологів, оскільки вони сприяють глибшому розумінню власної діяльності, спрямовані на самовдосконалення та усвідомлення власних сильних і слабких сторін. Рефлексія дозволяє студентам аналізувати свої думки, почуття, дії та переживання, що є необхідним для формування професійної самосвідомості і розвитку навичок самокорекції.

1. Студенти можуть рефлектувати над своїми діями, прийнятими рішеннями під час практичної діяльності. Це дозволяє їм оцінити, чи були їхні рішення ефективними, які стратегії вони обрали та чи могли б вони діяти по-іншому в конкретних ситуаціях. Такий аналіз допомагає усвідомити власний досвід і застосовувати його у майбутньому для покращення професійних навичок.

2. Важливою складовою рефлексії є аналіз емоційних та психологічних реакцій студентів під час роботи з клієнтами або в умовах професійної діяльності. Це дозволяє студентам краще розуміти, як їхні особисті переживання можуть впливати на роботу і взаємодію з іншими людьми. Оцінка власних емоцій та ставлення до ситуацій допомагає розвивати емоційну компетентність, що є ключовою для психолога.

3. Рефлексія дає можливість студентам виявити помилки чи обмеження в своїй практиці. Це може стосуватися як технічних аспектів роботи (наприклад, неправильний вибір методів роботи), так і психологічних помилок, пов'язаних з недооцінкою емоційних чи соціальних аспектів клієнта. Завдяки цьому студенти можуть коригувати свої стратегії роботи та розвивати вміння уникати подібних помилок у майбутньому.

4. Рефлексія допомагає студентам краще усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони, що є необхідним для розвитку як професіонала. Вони можуть ідентифікувати сфери, в яких їм потрібно покращити свої навички або знання, і планувати власне професійне зростання. Рефлексія також сприяє формуванню більш гнучкого та відкритого ставлення до навчання і професійної діяльності [26, 284].

5. Окрім індивідуальних практик, студентам можуть бути запропоновані групові обговорення, де кожен аналізує свій досвід і дії в команді. Такий підхід дає змогу отримати зворотний зв'язок від колег та викладачів, а також навчитися враховувати різні точки зору, що є важливим у професійній діяльності психолога.

Використання методик на основі рефлексії допомагає студентам не лише усвідомлювати власні дії та емоції, але й розвивати здатність до самоконтролю та самокорекції, що є необхідним для успішної професійної діяльності психолога. Вони також сприяють формуванню критичної свідомості щодо власної роботи, підвищують рівень професіоналізму та готовність до постійного самовдосконалення.

5. Техніки творчого мислення є важливою складовою професійної підготовки майбутніх психологів, оскільки вони сприяють розвитку здатності знаходити нестандартні рішення та підходи до вирішення складних ситуацій. Такі техніки допомагають студентам не лише генерувати нові ідеї, а й поглиблювати розуміння психологічних процесів, що відбуваються в процесі взаємодії з іншими людьми.

1. Техніка мозкового штурму сприяє розвитку творчого мислення через швидке генерування ідей без оціночного судження. Під час мозкового штурму студенти вільно пропонують різні підходи до вирішення психологічних проблем, що дозволяє знайти оригінальні варіанти рішень. Такий метод стимулює активну участь кожного студента і створює середовище для вільного вираження ідей.

2. Студентам пропонується аналізувати психологічні ситуації з різних точок зору, створюючи альтернативні варіанти рішень. Це допомагає не лише розвивати креативне мислення, а й навчає студентів бути більш гнучкими у виборі стратегії взаємодії з клієнтами або в складних ситуаціях. Альтернативні сценарії сприяють розвитку адаптивності й здатності швидко реагувати на зміни.

3. У рольових іграх студенти можуть змінювати свою роль і позицію, що дозволяє їм досліджувати різні підходи до вирішення психологічних проблем. Наприклад, у грі можна розігрувати ситуації з клієнтами, де студенти будуть змушені креативно реагувати на емоційні або поведінкові виклики. Це дозволяє глибше усвідомити важливість індивідуальних підходів у психології та покращує здатність знаходити нестандартні способи реагування на складні ситуації.

4. Студентам може бути запропоновано змінити існуючі психологічні стратегії або методи, адаптувавши їх до нових обставин. Цей підхід розвиває творчий потенціал та навички інноваційного мислення, дозволяючи адаптувати вже знайомі стратегії до нових ситуацій або проблем.

5. Студентам дається завдання розробити нові концепції або стратегії для роботи з клієнтами, ґрунтуючись на різноманітних психотерапевтичних техніках. Така практика дозволяє формувати у студентів здатність до інноваційного мислення і розвитку нових методів психологічної допомоги, що важливо для сучасної психологічної практики.

Використання технік творчого мислення в навчальному процесі дозволяє студентам психологічних спеціальностей розвивати креативність і вміння мислити поза стандартними рамками, що є необхідним для успішної професійної діяльності. Це допомагає формувати не лише професіоналів, здатних до аналізу, а й інноваційних фахівців, які можуть запропонувати нові підходи до вирішення складних психологічних завдань.

6. Проектна методика є одним із ефективних інструментів розвитку професійного мислення майбутніх психологів. Вона передбачає, що студенти працюють над створенням та реалізацією проектів, що можуть бути як дослідницькими, так і практичними, і тісно пов'язані з майбутньою професійною діяльністю психолога. Така методика дозволяє не тільки поглиблювати знання, а й дає можливість застосувати їх у реальних умовах, що значно підвищує ефективність навчального процесу [14, 270].

1. Студенти можуть обирати проекти, що стосуються актуальних питань психології, таких як дослідження ефективності певних методів психологічної допомоги або розробка нових підходів до роботи з клієнтами. Проект може бути також теоретичним, наприклад, дослідженням певних психологічних теорій або концепцій, що дозволяє студентам глибше розуміти їх застосування в практиці.

2. Проектна діяльність дозволяє студентам перетворювати абстрактні знання на практичні навички. Це особливо важливо для психологів, оскільки їх професія вимагає здатності адаптувати теоретичні принципи до конкретних ситуацій. В рамках проектів студенти можуть працювати з реальними клієнтами або створювати нові методики психологічної допомоги, тестуючи їх у процесі практичної діяльності.

3. Проектна методика включає в себе не лише аналіз проблем і вирішення завдань, але й організацію процесу роботи. Студенти навчаються планувати, структурувати та реалізовувати проекти, координувати зусилля в команді та ефективно використовувати час. Це допомагає розвивати важливі для психолога організаційні навички, такі як управління часом, ресурсами та

людьми.

4. Під час роботи над проектом студенти активно взаємодіють із іншими членами команди, що сприяє розвитку комунікативних навичок. Вони вчаться ефективно презентувати свої ідеї, аргументувати свою точку зору та слухати інших. Окрім цього, робота над проектом розвиває аналітичне мислення, оскільки студентам потрібно глибоко аналізувати ситуації, оцінювати можливі рішення та їх наслідки.

5. Часто проектна методика включає в себе роботу в групах, що дозволяє студентам вчитися працювати в команді, розподіляти обов'язки та досягати спільної мети. Командна робота є важливою складовою психологічної діяльності, оскільки психологи часто працюють у складі команд для розв'язання складних клієнтських питань.

Проектна методика, таким чином, не лише дозволяє студентам розвивати професійні навички, а й готує їх до реальних викликів, з якими вони зіштовхуються в процесі роботи психологами. Вона сприяє формуванню здатності до самостійної роботи, прийняття рішень, а також розвитку творчого і критичного мислення, що є основними компонентами професійного мислення психолога.

9. Методики групової роботи є важливим інструментом розвитку професійного мислення майбутніх психологів, оскільки вони включають навчання взаємодії з іншими людьми, що є основним аспектом роботи психолога. Ці методики орієнтовані на розвиток навичок комунікації, співпраці та вирішення конфліктів, що є невід'ємною частиною роботи в груповій терапії та психоедукаційних підходах.

1. Групова робота дає студентам можливість працювати у команді, навчаючись ефективно комунікувати з іншими. Це включає в себе уміння слухати, висловлювати власні думки, а також правильно інтерпретувати думки та емоції інших учасників. Вміння налаштовувати ефективну взаємодію є критичним для психолога, оскільки більшість роботи цього фахівця здійснюється через спілкування з людьми.

2. Групова робота дозволяє майбутнім психологам засвоювати психоедукаційні методи, які можуть бути застосовані для навчання і підтримки груп. Це допомагає студентам зрозуміти, як організовувати і проводити групові сесії, де вони виступають у ролі лідера або фасилітатора, сприяючи розвитку групової динаміки і підтримці ефективного навчання чи терапевтичного процесу.

3. Одним із основних аспектів групової роботи є розвиток здатності до колективного вирішення проблем. Студенти вчаться знаходити рішення через обговорення, аналіз різних точок зору, пошук компромісів. Це дозволяє їм краще орієнтуватися в складних ситуаціях, де важливе узгодження різних думок та підходів для досягнення спільної мети.

4. В рамках групової роботи студенти мають змогу практикувати аналіз і синтез різних точок зору. Вони навчаються бачити ситуацію з різних перспектив, оцінювати різні варіанти рішень і враховувати контексти, в яких ці рішення можуть бути застосовані. Це сприяє розвитку критичного мислення, адже студенти змушені не тільки відстоювати свою позицію, але й враховувати думки інших учасників групи.

5. Групова робота також дозволяє майбутнім психологам навчитися працювати з емоційними аспектами взаємодії в групі. Студенти здобувають навички розпізнавання емоційних станів інших учасників, що є важливою частиною групової терапії. Вони вчаться реагувати на емоційні прояви, підтримувати групову атмосферу і сприяти відкритості та довірі серед учасників.

6. В рамках групової роботи студенти мають можливість практикувати стратегії вирішення конфліктів. Вони можуть брати участь у симуляціях, де необхідно знайти компроміс між різними поглядами, сприяючи розвитку навичок медіації та вирішення суперечок. Це є необхідним елементом у роботі психолога, особливо в контексті групової терапії або роботи з клієнтами, що знаходяться в конфліктних ситуаціях.

7. У групових методиках студенти часто виконують ролі лідерів, що дозволяє їм розвивати організаційні і лідерські навички. Вони вчаться керувати процесом групової роботи, направляти учасників на досягнення спільної мети, мотивувати їх до взаємодії і підтримки [4, 40].

Загалом, методики групової роботи сприяють не лише розвитку професійних навичок психолога, а й формуванню важливих особистісних якостей, таких як емпатія, комунікабельність, здатність до співпраці і адаптація до різних соціальних контекстів. Ці методики є основою для підготовки майбутніх психологів до реальних умов професійної діяльності, де взаємодія з іншими людьми та здатність працювати в групі є ключовими аспектами успіху.

Методики розвитку професійного мислення майбутніх психологів мають різноманітні форми, що забезпечують комплексний підхід до підготовки фахівців. Це включає розвиток не тільки теоретичних знань, а й практичних навичок, уміння працювати з людьми, приймати рішення в складних ситуаціях, а також здатність до саморефлексії і творчого вирішення проблем. Ці методики сприяють формуванню в студентів критичного та аналітичного підходу до професійної діяльності, що є основою ефективної роботи психолога.

3.2. Психологічні тренінги та їх вплив на формування професійного мислення

На даний момент існує безліч видів тренінгів. Основні це: бізнес-тренінги (в основному тренуються робочі навички, такі, як організація робочого часу, вміння продавати товар, комунікація з клієнтом та ін.), тренінги соціальних навичок (спрямовані на адаптацію та соціалізацію людини в суспільстві; на комфортність себе в соціумі), тренінги особистісного зростання (вирішення внутрішніх конфліктів, усвідомлення свого потенціалу та можливостей), тренінги командоутворення (різні вправи, найчастіше фізичної спрямованості, на згуртування групи людей, вироблення відчуття єдності) та ін.

Різні види тренінгів часто поєднують у собі ідеї та принципи роботи інших напрямів – для більш ефективного використання тренінгу. Наприклад, тренінги особистісного зростання багато в чому включають всі перелічені види тренінгів, і особливо прийоми роботи тренінгів соціальних навичок.

Тренінг - це маленький, але дуже активний шматочок життя. Це безліч ситуацій, вправ, думок та спілкування, які дають можливість застосувати знання, отримані за кілька годин у житті. Це як пілотна версія, тренувальна база для саморозвитку [11, 230].

Принципова перевага групи – це можливість отримання зворотного зв'язку: емоційної підтримки від учасників групи, які мають спільні проблеми та спільні цілі.

Однією з найважливіших цілей практично будь-якого психологічного тренінгу є розвиток самосвідомості його учасників. При цьому мова повинна йти не лише про самосвідомість у широкому розумінні як особистісну освіту, а й про самосвідомість у додатку до конкретної професійної діяльності, якою займаються учасники групи. Це особливо важливо, коли тренінг проводиться з колективом співробітників одного підприємства чи організації та переслідує цілі, які породжуються проблемами спільної професійної діяльності.

У вітчизняній психології склалася традиція позначати ті види тренінгу, об'єктом впливу в яких є якості, властивості, уміння, здібності та установки, що виявляються у спілкуванні, соціально-психологічним тренінгом. Це поняття ввів у вжиток М. Форверг.

У 60-х роках, спираючись на традиції гуманістичної психології Карла Роджерса, виникає рух тренінгів соціальних і життєвих навичок. Ці тренінги активно застосовувалися для професійної підготовки вчителів, консультантів і менеджерів, спрямовуючи свої зусилля на психологічну підтримку, розвиток особистісних якостей і вдосконалення професійних компетенцій.

У 70-ті роки у Лейпцизькому та Єнському університетах під керівництвом М. Форверга було розроблено метод, названий соціально-психологічним тренінгом. Засобами тренінгу виступали рольові ігри з

елементами драматизації, які створюють умови формування ефективних комунікативних навичок. Практичною областю програми розроблених М. Форвергом методів стала соціально-психологічна підготовка керівників промислового виробництва.

Головна відмінна риса тренінгу – моделювання та вирішення практичних завдань.

Завдяки тому, що ситуація тренінгу навчальна, жоден з учасників не ризикує відносинами і поглядами, що вже склалися, а набуває і використовує новий досвід. У реальній ситуації експерименти можуть спричинити небажані наслідки. На стадії уроку будь-яка навичка чи якість моделюються на конкретних кроках і негайно аналізуються та перевіряються у навчальній обстановці, максимально наближеній до дійсності. Так, на тренінгу можна навчитися гнучкості, спілкуванню, прийняттю позиції іншого, що дуже корисно у житті та творчій роботі.

Основна мета психологічного тренінгу – підвищення компетентності у спілкуванні – може бути конкретизована у низці завдань з різним формулюванням, але обов'язково пов'язаних з набуттям знань, формуванням умінь, навичок, розвитком установок, що визначають поведінку у спілкуванні, перцептивних здібностей людини, корекцією та розвитком системи відносин особистості, оскільки особистісна своєрідність є тим тлом, який забарвлює в різні кольори дії людина, всі її вербальні та невербальні прояви.

Однією з умов успішної роботи тренінгової групи є рефлексія. Вплив може здійснюватися лише на рівні установок або умінь і навиків, або перцептивних здібностей тощо, оскільки змінювати завдання у процесі тренінгу можна лише за згодою групи.

Фахівці виділяють кілька видів тренінгів: [10, 105]

1) тренінг як своєрідна форма дресури, коли жорсткими маніпулятивними прийомами з допомогою позитивного підкріплення формуються необхідні патерни поведінки, а з допомогою негативного підкріплення «стираються» шкідливі, непотрібні, на думку ведучого;

2) тренінг як тренування, в результаті якого відбувається формування та відпрацювання умінь та навичок ефективної поведінки;

3) тренінг як форма активного навчання, метою якого є передусім передача психологічних знань, а також розвиток деяких умінь та навичок;

4) тренінг як засіб створення умов для саморозкриття учасників і самостійного пошуку ними способів вирішення власних психологічних проблем.

Ефективність тренінгу великою мірою залежить не лише від адекватності здійснюваної тренером діагностики, а й від того, наскільки великий арсенал він має задля досягнення тієї чи іншої мети. Перший крок у вирішенні завдання вибору коштів – це вибір методичного прийому. До найчастіше застосовуваних відносяться: групові дискусії, рольові ігри, психодрама та її модифікації, психогімнастика. Вибір того чи іншого методичного прийому, а також конкретного засобу у межах цього прийому визначається такими факторами:

1) змістом тренінгу;

2) особливостями групи;

3) особливостями ситуації;

4) можливостями тренера.

Тренінг дозволяє реалізувати необхідні психологічні умови розвитку професійної та особистісної самосвідомості людей та актуалізації їх ресурсів, змінити їх поведінку та ставлення до світу та інших людей.

Тренінг спрямований не тільки на вирішення нині існуючих проблем учасників, а й на профілактику їх виникнення в майбутньому, зокрема, за рахунок можливості, що їм надається, навчитися вирішувати проблеми.

Психологічні тренінги є одним із ключових інструментів формування професійного мислення майбутніх психологів. Ці тренінги спрямовані на розвиток як когнітивних, так і емоційних складових мислення, необхідних для виконання професійних завдань. Завдяки інтерактивному формату та практичній спрямованості тренінги допомагають студентам оволодіти як теоретичними знаннями, так і практичними навичками, що необхідні для

роботи психолога (ДОДАТОК Д).

Психологічні тренінги є ефективним інструментом для розвитку професійного мислення майбутніх психологів. Вони моделюють реальні або гіпотетичні ситуації, які можуть виникнути у професійній діяльності, дозволяючи студентам аналізувати проблеми, шукати шляхи їх вирішення, обґрунтовувати вибір і прогнозувати наслідки. Цей процес сприяє розвитку аналітичного мислення, інтеграції теоретичних знань із практичними навичками та формуванню здатності приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності.

Тренінги забезпечують активну участь студентів, формують у них навички комунікації, рефлексії та здатність враховувати етичні аспекти професії. Завдяки аналізу власних дій і отриманого досвіду учасники краще розуміють специфіку своєї майбутньої роботи, що підвищує їхню впевненість і готовність до практичної діяльності. Таким чином, тренінги поєднують навчання і професійну підготовку, забезпечуючи глибоке осмислення і опанування ключових аспектів професійної діяльності психолога.

Участь у тренінгах сприяє формуванню у студентів умінь критично оцінювати інформацію, що є ключовою складовою професійного мислення психолога. Аналізуючи психологічні теорії, методики та результати діагностики, студенти вчаться виявляти логічні помилки, оцінювати достовірність отриманих даних і зіставляти їх із контекстом конкретних ситуацій. Такий підхід допомагає обирати найбільш ефективні стратегії вирішення психологічних проблем, формує здатність до раціонального мислення, покращує навички аналізу й обґрунтування рішень. Завдяки тренінгам студенти не лише опановують техніки критичного мислення, але й розвивають здатність інтегрувати їх у реальну професійну діяльність [17, 45].

Тренінги часто спрямовані на розвиток емоційної компетентності, що включає здатність розпізнавати, розуміти та управляти як власними емоціями, так і емоціями інших людей. Така робота сприяє формуванню емпатії - однієї з ключових складових професійного мислення психолога. Завдяки емпатії

майбутні фахівці можуть краще усвідомлювати внутрішній стан своїх клієнтів, враховувати емоційні аспекти їхнього поведінки та ефективніше будувати стосунки, засновані на довірі. Уміння управляти емоціями також допомагає психологам зберігати професійну об’єктивність та підтримувати конструктивну атмосферу під час роботи.

Тренінги є ефективним інструментом для розвитку креативності, яка є невід’ємною складовою професійного мислення психолога. Вони пропонують студентам широкий спектр методів, спрямованих на стимулювання творчого підходу до вирішення проблем. Зокрема, мозкові штурми допомагають генерувати багато ідей за короткий час, заохочуючи учасників не обмежувати себе традиційними рішеннями. Рольові ігри дають змогу студентам моделювати різні сценарії взаємодії, розуміти різні точки зору та випробовувати альтернативні стратегії реагування.

Створення сценаріїв та аналіз альтернативних шляхів вирішення конфліктів дозволяють студентам досліджувати потенційні наслідки своїх рішень і вибирати найбільш ефективні. Такий підхід сприяє формуванню гнучкості мислення, що є необхідною якістю для професійного психолога. Тренінги також заохочують до пошуку інноваційних методів у роботі з клієнтами, розвиваючи навички адаптації до унікальних обставин кожного випадку.

Завдяки такій діяльності студенти не лише опановують творчі техніки, а й вчаться застосовувати їх у контексті реальних психологічних ситуацій. Це допомагає майбутнім психологам розширити професійний інструментарій, підвищити ефективність у роботі та зростати як фахівцям, здатним знаходити нестандартні рішення у складних життєвих обставинах.

Тренінги створюють унікальну можливість для студентів випробувати свої знання в умовах, максимально наближених до реальних професійних ситуацій. Під час таких занять вони відпрацьовують навички, необхідні для проведення психологічних консультацій, групових сесій чи діагностичних процедур. Це дозволяє майбутнім психологам не лише розуміти теоретичні

основи, а й практично застосовувати їх у роботі з клієнтами.

Участь у тренінгах сприяє формуванню практичного мислення, яке допомагає студентам ефективно вирішувати задачі, що виникають у професійній діяльності. Зокрема, вони вчаться оцінювати проблеми з різних точок зору, обирати найбільш відповідні методи психологічного впливу та аналізувати їхню ефективність. Також моделювання робочих умов розвиває гнучкість, що є ключовою якістю для адаптації до нових викликів і непередбачуваних ситуацій у професії [19, 72].

Тренінги дозволяють студентам зрозуміти особливості професійної взаємодії, зокрема етичні аспекти, міжособистісну динаміку та вимоги до комунікації. Такий досвід є важливим для розвитку впевненості у власних силах, формування навичок самостійного прийняття рішень та підготовки до реальних умов роботи психологом.

Більшість тренінгів акцентує увагу на активній взаємодії між учасниками, що є надзвичайно важливим для формування комунікативних навичок майбутніх психологів. Учасники мають можливість відпрацьовувати навички ведення діалогу, аргументації власної позиції, активного слухання та ефективного ведення переговорів. Такі заняття створюють умови для розвитку здатності уважно аналізувати слова, емоції та невербальні сигнали співрозмовника, що є ключовим у професійній діяльності психолога.

Процес тренінгу дозволяє студентам експериментувати зі своїм стилем комунікації, адаптуючи його до різних контекстів та типів клієнтів. Наприклад, вони вчаться знаходити підхід до людей з різними психологічними особливостями, рівнем емоційного стану чи комунікативними бар'єрами. Це сприяє не лише розширенню їхнього професійного інструментарію, а й формує емпатію, гнучкість у спілкуванні та вміння налаштовувати довірливі відносини.

Тренінги також забезпечують безпечне середовище для помилок і рефлексії. Учасники можуть отримати зворотний зв’язок від викладачів та колег, що дозволяє їм краще розуміти свої сильні сторони та зони розвитку в комунікативній сфері. Це підвищує їхню впевненість у власних силах і

підготовленість до реальних викликів професійної діяльності.

Тренінги часто включають рефлексивні практики, які є надзвичайно важливими для розвитку самосвідомості майбутніх психологів. Через ці практики студенти мають можливість оцінити власні сильні та слабкі сторони, а також виявити аспекти своєї професійної діяльності, які потребують удосконалення. Рефлексія дозволяє студентам зосередитися на своїх діях, рішеннях, емоціях та взаємодії з іншими учасниками процесу, що допомагає їм більш чітко усвідомлювати свої професійні компетенції.

Такі рефлексивні вправи допомагають також виявляти власні уявлення про професію психолога, формуючи таким чином професійну ідентичність. Студенти можуть краще зрозуміти, яка роль їм підходить у майбутній діяльності, які підходи до роботи є найбільш ефективними, а також як їм варто реагувати на складні чи непередбачувані ситуації. Це дозволяє формувати їхні професійні установки та інтерналізувати цінності і норми, які важливі для успішної роботи психолога.

Рефлексія також допомагає розвивати здатність до самовдосконалення, адже студенти постійно оцінюють власний прогрес, ставлять собі цілі і шукають шляхи для їх досягнення. Такий підхід сприяє не лише розвитку конкретних професійних навичок, а й формуванню вміння працювати з власними емоціями та стресом, що є важливим аспектом у професії психолога [29, 156].

Тренінги з групової роботи мають ключове значення для розвитку професійного мислення майбутніх психологів, оскільки вони дозволяють студентам розвивати важливі навички ефективної взаємодії в колективі. У таких тренінгах учасники навчаються організовувати робочі процеси, правильно розподіляти обов'язки між членами команди, а також знаходити компроміси в ситуаціях, коли існують різні погляди або підходи до вирішення проблем. Це надзвичайно важливо, оскільки більшість психологів працює в мультидисциплінарних командах, де необхідно співпрацювати з іншими фахівцями, такими як психіатри, соціальні працівники, лікарі та інші.

У процесі тренінгів студенти також вчаться ефективно вирішувати конфлікти, що виникають у колективі, оскільки психологам часто доводиться мати справу з різними точками зору та особистими переконаннями членів групи чи клієнтів. Навички пошуку компромісів і конструктивного вирішення конфліктних ситуацій є необхідними для підтримки гармонійних стосунків у роботі з групами.

Крім того, такі тренінги розвивають здатність працювати з груповою динамікою, вчать бути чуйними до потреб кожного учасника і забезпечувати комфортну атмосферу для відкритої та конструктивної взаємодії. Це є важливим для психологів, які проводять групову терапію або працюють з великими колективами, де вміння взаємодіяти, слухати інших та допомагати знайти спільні рішення є важливою частиною їх професійної діяльності.

Психологічні тренінги мають значний вплив на підготовку майбутніх психологів, оскільки вони сприяють розвитку як теоретичних знань, так і практичних навичок, необхідних для успішної професійної діяльності. Тренінги допомагають інтегрувати теорію та практику, даючи студентам можливість застосовувати отримані знання в реальних або змодельованих ситуаціях. Це підвищує їх здатність до ефективного вирішення професійних завдань і адаптації до змінюваних умов.

Крім того, тренінги активно розвивають критичне, аналітичне та творче мислення студентів. Вони вчать оцінювати ситуації з різних точок зору, приймати обґрунтовані рішення, а також генерувати нестандартні підходи до вирішення психологічних проблем. Це важливо для психологів, оскільки їм часто доводиться працювати в умовах невизначеності та нестандартних ситуацій.

Одним із ключових аспектів тренінгів є розвиток емоційної компетентності та комунікативних здібностей. Студенти вчаться розпізнавати, розуміти та ефективно управляти своїми емоціями, а також взаємодіяти з іншими людьми. Це включає навички активного слухання, емпатії, ведення переговорів і конструктивного вирішення конфліктів, що є критичними для

успішної психологічної практики.

Тренінги також сприяють підвищенню рівня самосвідомості та рефлексивності майбутніх психологів. Студенти вчаться аналізувати власні дії, думки та переживання, що допомагає їм розвиватися як професіонали. Цей процес рефлексії дозволяє виявити свої сильні і слабкі сторони, що важливо для постійного вдосконалення та формування професійної ідентичності психолога.

Таким чином, психологічні тренінги є невід'ємною частиною професійної підготовки психологів, оскільки дозволяють не лише засвоїти теоретичні основи, але й адаптуватися до практичних викликів, які можуть виникнути у професійній діяльності.

3.3. Практичні рекомендації для викладачів і студентів щодо розвитку професійного мислення

Для ефективного розвитку професійного мислення майбутніх психологів важливо враховувати не тільки теоретичні основи, а й активне застосування різноманітних методів навчання, що сприяють формуванню критичного, аналітичного та творчого мислення. Викладачі повинні сприяти інтеграції знань з різних дисциплін і забезпечувати студентів можливістю застосовувати їх у реальних або змодельованих ситуаціях. Рекомендується активно використовувати інтердисциплінарний підхід, включаючи методи з психології, педагогіки, соціології та філософії, що дозволяє студентам розвивати комплексний погляд на психологічні проблеми та їх вирішення.

Один з основних аспектів у підготовці майбутніх психологів полягає в тому, щоб студенти не тільки отримували інформацію, але й вчилися її критично оцінювати. Для цього викладачам слід заохочувати студентів до аналізу різних точок зору, стимулюючи вміння розглядати проблему з різних аспектів. Важливо, щоб студенти не лише обговорювали теорії та методи, а й практично застосовували їх на практиці через різноманітні вправи, рольові ігри, кейс-методи та реальні психологічні ситуації.

Рекомендується, щоб викладачі створювали умови для розвитку самосвідомості студентів. Для цього можна включати елементи рефлексії, коли студенти аналізують власні дії, думки та емоції під час виконання практичних завдань. Це сприяє розвитку емоційної компетентності, яка є важливою складовою професійного мислення психолога. Крім того, необхідно забезпечити студентам можливість оцінювати результати своєї діяльності, що допомагає їм виявляти свої сильні та слабкі сторони і працювати над вдосконаленням.

Студенти повинні також навчатися ефективно комунікувати та працювати в групах, оскільки ці навички є важливими в будь-якій професійній діяльності психолога. Для цього в навчальний процес доцільно вводити практичні завдання, які сприяють розвитку навичок переговорів, аргументації, слухання та вирішення конфліктів. Групова робота вимагає від студентів здатності до співпраці, дотримання правил взаємоповаги та пошуку компромісів, що є основою для створення здорового психологічного клімату у команді [40, 181].

Рольовий аспект в навчанні також не можна ігнорувати. Студенти мають можливість не лише слухати лекції та брати участь у дискусіях, а й відпрацьовувати навички на практиці через рольові ігри, моделюючи реальні ситуації, які можуть виникнути під час психологічної практики. Це дозволяє їм відчути відповідальність за прийняття рішень у реальних умовах та наблизитися до реальних психологічних консультацій і терапевтичних сесій. Важливо, щоб тренінги, рольові ігри та інші практичні завдання були максимально наближеними до реальних умов роботи психолога, адже це дозволяє студентам отримати цінний досвід ще до того, як вони почнуть працювати з клієнтами.

Викладачі повинні також активно підтримувати розвиток творчого мислення у студентів. Креативність важлива в роботі психолога, адже для вирішення складних психологічних проблем необхідно знаходити нестандартні підходи. Для цього слід використовувати методи мозкового штурму, техніки створення альтернативних рішень, аналізу ситуацій з різних точок зору. Це

дозволяє студентам вчитися не лише з базових, стандартних методів, а й застосовувати інноваційні та нестандартні підходи до вирішення проблем.

Завершальним етапом навчального процесу має бути рефлексія, що дозволяє студентам осмислювати та інтегрувати нові знання й навички в свою професійну діяльність. Рефлексія допомагає усвідомити, як змінилися погляди студентів на професійну практику психолога, які навички вони здобули, а також які аспекти потребують подальшого розвитку. Викладачі повинні заохочувати студентів до самостійного аналізу власного професійного розвитку, допомагаючи знаходити шляхи для вдосконалення.

Для викладачів важливо не лише створювати умови для розвитку професійного мислення, але й постійно надавати зворотний зв'язок, підтримуючи студентів у процесі їхнього навчання. Постійна комунікація, корекція та сприяння розвитку самостійного мислення є основою ефективного навчання майбутніх психологів.

Для розвитку професійного мислення у студентів важливу роль відіграє не лише теоретична база, але й практичні завдання, які забезпечують можливість застосовувати отримані знання в реальних умовах. Викладачі повинні активно інтегрувати практичні вправи, кейс-методи, ролеві ігри та інші форми активного навчання в навчальний процес. Це дасть студентам змогу не лише поглиблювати свої знання, а й практично втілювати теорії у вирішенні складних професійних ситуацій.

Особливу увагу варто приділити розвитку здатності студентів до самостійного критичного мислення, яке є основою професійного зростання психолога. Для цього доцільно використовувати різні методи, які стимулюють студентів до аналізу отриманої інформації, перевірки її достовірності, порівняння різних точок зору, а також до розв'язання проблем на основі реальних чи змодельованих ситуацій. Це дозволяє студентам розвивати здатність швидко реагувати на зміни в ситуації, приймати обґрунтовані рішення, навіть коли інформація неповна або суперечлива.

Крім того, необхідно створити такі умови навчання, що стимулюватимуть розвиток емоційної компетентності студентів. Психологія, як професія, вимагає від спеціаліста не лише знань, а й здатності до глибокого розуміння емоцій клієнта, управління власними емоціями в процесі роботи. Студенти повинні вчитися розпізнавати емоції інших людей, ефективно їх регулювати, а також розуміти вплив своїх емоцій на процес взаємодії. Це можна досягти через вправи на емоційну рефлексію, роботу в парах або групах, де студенти зможуть оцінювати емоційний стан один одного і надавати підтримку.

Важливим аспектом є також розвиток комунікативних навичок. Оскільки психолог працює з людьми, здатність до ефективного спілкування є необхідною для успіху в професії. Студенти повинні вчитися не тільки слухати, а й правильно інтерпретувати вербальні та невербальні сигнали, що надходять від клієнтів, а також адекватно реагувати на них. Тренування в умовах, наближених до реальних, через рольові ігри, дебати або симуляції, допомагають майбутнім психологам відпрацьовувати комунікативні стратегії [45, 153].

Професійне мислення психолога також включає здатність адаптуватися до нових умов роботи, швидко орієнтуватися в складних ситуаціях, а також здатність приймати нестандартні рішення. Для розвитку цієї якості важливо застосовувати такі методи навчання, які стимулюють творчий підхід, гнучкість мислення та пошук альтернативних рішень. Методики, що включають мозкові штурми, створення альтернативних сценаріїв або ситуаційних вправ, допомагають студентам розвивати здатність швидко і творчо реагувати на будь-які виклики, які можуть виникнути під час професійної діяльності.

Рефлексія є важливим елементом формування професійного мислення, оскільки вона дозволяє студентам осмислювати свої дії, думки, емоції, а також навчитися виявляти свої слабкі та сильні сторони в професійній діяльності. Студенти мають можливість оцінювати свій розвиток через самоаналіз, що дозволяє їм краще розуміти свої мотивації, переконання та стратегії взаємодії з іншими людьми. Це, у свою чергу, допомагає сформувати професійну

ідентичність і визначити подальші напрямки для особистісного та професійного розвитку.

Важливо також підкреслити роль зворотного зв'язку в процесі навчання. Постійна підтримка викладачів та колег допомагає студентам не лише виправляти помилки, а й коригувати свої професійні стратегії та тактики. Завдяки конструктивному зворотному зв'язку студенти можуть точніше оцінювати свої навички, розвивати самокритику і вдосконалювати свої підходи до вирішення завдань.

Загалом, процес розвитку професійного мислення майбутніх психологів є комплексним і багатоаспектним. Викладачі повинні створювати умови для всебічного розвитку студентів, поєднуючи теоретичне навчання з практичною діяльністю, забезпечуючи можливості для рефлексії та творчого підходу до вирішення психологічних проблем. Тільки таким чином можна підготувати кваліфікованих фахівців, здатних ефективно діяти в умовах швидко змінюваного професійного середовища.

ВИСНОВКИ

На етапі дослідження з вивчення професійного мислення студентів-психологів, нами було поставлено низку завдань та мету, за допомогою яких вдалося поринути у проблему та вивчити наукову літературу з теми. Це дозволило сформулювати уявлення про «професійне мислення», як про складне та комплексне поняття, яке не має єдиного трактування. Заглиблюючись у вивчення структури феномена, вдалося визначити, що професійне мислення психологів – це діагностичне мислення. Також вдалося визначити, що діагностичне мислення дозволяє фахівцеві вирішувати ряд практичних завдань не тільки в рамках психодіагностики, а й консультування (наприклад, спосіб збору інформації про клієнта). Таким чином, ми виявили значущість досліджуваного феномена в рамках успішності професійної діяльності психолога.

Мислення стало предметом філософських та психологічних досліджень вже в античні часи, коли філософи трактували його як важливу складову душі поряд із відчуттями. З часом наукові теорії мислення розвивалися, відображаючи зміни в поглядах на природу людини та її пізнавальну діяльність. У філософії Нового часу мислення було визначено через чуттєвість і спостереження, а в класичній німецькій філософії постало як самостійний акт суб'єкта, який розвивається в контексті соціальної практики.

У психології існують різні концептуальні підходи до дослідження мислення: асоціативний, біхевіоральний, гештальтпсихологічний, психодинамічний, гуманістичний і когнітивний. Кожен з цих напрямів має свої підходи та обмеження, але всі вони вносять важливий внесок у розуміння процесів, які відбуваються в розумі людини. Наприклад, біхевіоризм акцентує на зовнішніх стимуляціях і реакціях, тоді як гештальтпсихологія наголошує на цілісному сприйнятті ситуації. Психоаналіз додає розуміння, що мислення залежить від мотивів та несвідомих процесів.

Розвиток професійного мислення є важливою складовою професіоналізації особистості, і він відбувається через процес навчання та практичного досвіду. Професійне мислення включає в себе різні аспекти: від розв'язання конкретних професійних завдань до здатності до рефлексії та творчого підходу в діяльності. Важливим етапом є навчання у вищих навчальних закладах, де студенти здобувають теоретичні та практичні навички, які формують їх професійну компетентність. Професійне мислення вимагає гнучкості, самостійності та здатності до аналізу та планування. Це мислення, яке є основою для вирішення складних професійних завдань, і що визначає успіх у професійній діяльності.

Формування професійних якостей психолога - це складний процес, що включає не лише набуття знань, а й розвиток особистісних характеристик, таких як здатність до рефлексії, емпатії, соціального інтелекту та професійного мислення.

Соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають від психологів високої мобільності психічних процесів при вирішенні складних і непередбачуваних ситуацій. Підготовка спеціалістів, здатних ефективно працювати в таких умовах, передбачає розвиток у студентів професійних компетенцій, що сприятиме їхньому успішному впровадженню в професійне життя. Професійне мислення психолога є багатогранним і складається з теоретичних, емпіричних та практичних елементів, які необхідно поєднувати для досягнення ефективних результатів у роботі з клієнтами.

У процесі підготовки майбутніх психологів необхідно особливу увагу приділяти розвитку їх професійного мислення, яке включає такі ключові етапи, як орієнтування в ситуації, планування, виконання та оцінка результатів. Оцінка професійних компетенцій, включаючи розвиток пізнавальної мотивації, інтелектуальних здібностей, та професійних умінь, є необхідною умовою для успішного формування професійного мислення.

Одним з найважливіших аспектів є вміння психолога застосовувати свої знання на практиці, розв'язуючи професійні завдання, що вимагають творчого підходу та критичного мислення. Специфіка роботи психолога полягає в тому, що вона орієнтована на індивідуальність кожного клієнта, тому важливо не лише володіти теоретичними знаннями, а й мати вміння застосовувати їх до конкретної ситуації.

Технологія проекту, що включає етапи планування, дії та оцінки, дозволяє студентам розвивати уміння вирішувати професійні завдання через реальну практику, адаптуючи теоретичні знання до конкретних обставин. Професійне мислення психолога повинно бути гнучким, системним, критичним та креативним, що дозволяє ефективно справлятися з проблемами, що виникають у процесі роботи.

Для забезпечення ефективності професійної діяльності психолога необхідно враховувати його особистісні якості, такі як відповідальність, організаторські здібності та соціальна активність, оскільки вони безпосередньо впливають на якість та результативність роботи в умовах швидко змінюваного та часто нестабільного середовища.

Професійне мислення має бути інтегрованим, поєднуючи теоретичні знання, практичні навички та рефлексію для ефективного вирішення професійних завдань. Різні підходи до розвитку професійного мислення - когнітивний, діяльнісний, рефлексивний, інтерактивний та компетентнісний - допомагають забезпечити гармонійний розвиток студентів у всіх аспектах їх підготовки. Кожен з цих підходів має своє значення і сприяє розвитку важливих аспектів мислення: аналітичних здібностей, практичних навичок, комунікації, критичного осмислення та саморефлексії.

Завдяки застосуванню цих підходів студенти здобувають не лише знання, а й навички для практичного застосування цих знань у професійній діяльності. Важливо, щоб освітні методики відповідали вимогам сучасної професійної діяльності і постійно вдосконалювались, щоб готувати фахівців, здатних ефективно діяти у реальних умовах.

Методи дослідження професійного мислення є важливим інструментом для оцінки когнітивних здібностей студентів, зокрема в контексті підготовки майбутніх психологів. Тест інтелектуальної структури Р. Амтхауера (IST) є одним із найбільш використовуваних для цієї мети, оскільки дозволяє оцінити різні аспекти когнітивних функцій, необхідних для професійної діяльності. Виявлені результати свідчать про різний рівень розвитку когнітивних здібностей студентів, що підкреслює потребу в індивідуальному підході до розвитку кожної з компонент мислення.

Загальний аналіз результатів тесту показав, що студенти мають високі показники за просторовим мисленням і пам'яттю, що є важливими для психологічної практики. Однак середній рівень математичного мислення та вербальних навичок вимагає подальшого розвитку. Тому важливо зосередити увагу на удосконаленні математичних та вербальних навичок у навчальному процесі. Це дозволить забезпечити більш комплексну підготовку майбутніх психологів, які будуть готові до вирішення складних професійних завдань.

Оцінка ефективності навчальних методик є важливим інструментом для підвищення якості освіти та формування професійного мислення у студентів, що є необхідною умовою для їхньої подальшої успішної професійної діяльності.

Методики розвитку професійного мислення майбутніх психологів мають різноманітні форми, що забезпечують комплексний підхід до підготовки фахівців. Це включає розвиток не тільки теоретичних знань, а й практичних навичок, уміння працювати з людьми, приймати рішення в складних ситуаціях, а також здатність до саморефлексії і творчого вирішення проблем. Ці методики сприяють формуванню в студентів критичного та аналітичного підходу до професійної діяльності, що є основою ефективної роботи психолога.

Психологічні тренінги є потужним інструментом для розвитку професійного мислення майбутніх психологів, сприяючи формуванню важливих якостей, таких як критичне мислення, емоційний інтелект, комунікативні навички та творчий підхід до вирішення професійних завдань.

Практична спрямованість тренінгів дозволяє студентам застосовувати теоретичні знання в реальних ситуаціях, що значно підвищує їх професійну готовність. Важливим аспектом є також створення умов для саморозкриття учасників, що дозволяє їм не лише покращити свої професійні навички, але й розвивати особистісний потенціал. Це, в свою чергу, сприяє формуванню самосвідомості та підвищенню емоційної компетентності, що є необхідними для успішної практичної діяльності психолога. Тренінги допомагають студентам бути гнучкими та адаптивними в професійному середовищі, надаючи їм інструменти для подолання майбутніх викликів і досягнення високих результатів у своїй кар'єрі.

Рефлексія та постійний зворотний зв'язок від викладачів допомагають студентам аналізувати свій професійний розвиток і визначати напрямки для подальшого вдосконалення. Підготовка кваліфікованих фахівців вимагає постійного поєднання теоретичних знань, практичних вправ та підтримки з боку викладачів, що дозволяє студентам стати професіоналами, здатними ефективно працювати в умовах постійних змін у професійному середовищі.

Отже, формування професійного мислення як одного з компонентів компетентності студентів є важливою соціально-педагогічним завданням вищої школи на етапі розвитку суспільства.

Подальше вивчення та дослідження параметрів, що мають важливу роль для майбутнього фахівця, що надає актуальності для проблеми професійного становлення, розвитку мислення та інших професійних якостей студентів на етапі їхнього навчання. Залучення увага до проблеми формування та розвитку діагностичного мислення дозволить сформувати основу психодіагностичної культури професіоналів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. С. 8.
2. Борисенко Є.О. Рефлексія як засіб об'єктивного опанування дійсності. *Грані.* Вип. №2(64). 2019. С.33-37
3. Борисенкова К.С. Особливості рефлексивності як професійно значущої якості здобувачів освіти за спеціальністю «Психологія». Суми: СумДУ. 2020. 45 с.
4. Бондар Л., Ісхакова Н. Рефлексія як основний компонент навчальної діяльності студентів. *Вісник Національного авіаційного університету. Педагогіка. Психологія: збірник наукових праць*. Вип. №1(6). 2015. С. 39-43
5. Вавринів О.С., Турбан В.В., Завацька Н.Є., Побокіна Г.М. Самоставлення як особистісна властивість у міжособистісному та професійно-педагогічному спілкуванні науково-педагогічного працівника закладів вищої освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. Вип. 3. 2023. С. 75-83.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод.,допов. та CD). Уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2017. 1736 с.
7. Вірна Ж. П. Вивчення психологічних параметрів усвідомлення професійного образу майбутніми практичними психологами. *Науковий вісник ВДУ*. Вип. № 9. 2018. С. 25–29.
8. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., перероб., допов. Київ: Академвидав. 2007. 203 с.
9. Волошина В.В. Психологічні технології підготовки майбутніх психологів: монографія. Вінниця :ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 391с.
10. Волянська О.В. Соціальна психологія. Київ: Знання, 2015. 275 с.

11. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. *З досвіду роботи. Тема*. Вип. № 3/4. 2021. С. 229–232.

12. Гура Т.Є. Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2014. 44 с.

13. Гура Т. Є. Сучасні напрями психологізації професійної підготовки фахівців : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2011. 348 с.

14. Гура Т. Є. Психологічні закономірності, механізми та принципи розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Вип. 25. 2014. С. 266-272.

15. Гура Т.Є. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аспект: Монографія. Запоріжжя: КПУ, 2012. 304 с.

16. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 208 с.

17. Диса О. В. Психологічні механізми та чинники розвитку професійного мислення. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. С. 43-51.

18. Дмитерко Н.В. До питання про становлення професійного мислення психолога-практика. Актуальні проблеми психології. Том І.: Соціальна психологія. *Організаційна психологія. Економічна психологія: Зб. наукових праць Інституту психології ім. ГС. Костюка АПН України*. . Вип.13. 2014166 с.

19. Єльникова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. Вип. № 3–4.2018. С.71–74.

20. Ільїна Н. В. Організація зворотного зв’язку під час дистанційного навчання в умовах ЗВО. Дистанційне навчання студентів: теорія і практика : зб. наук.-метод. праць Херсонського державного університету. Херсон: ХДУ, 2020. С. 28–34.

21. Дуткевич Т. В. Загальна психологія: теоретичний курс : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2015. 432 с.

22. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.

23. Кучеренко Є.В. Розвиток професійного самовизначення у майбутніх психологів: інтеграційно-діяльнісний підхід. 2018. 216 с.

24. Лушин П.В., Волянюк Н.Ю., Брюховецька О.В., Катюк Я.Л. та ін. Особистісно орієнтована підготовка майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти : посібник. Київ: 2015. 152 с.

25. Ляховець Л.О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів: дис. … кандидата психол. наук: 19.00.05. Чернігів, 2009. 309 с.

26. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика. Менеджмент інновацій: навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 504 с.

27. Мартинюк І. Психологічні особливості студентського віку. Психологія стресостійкості студентської молоді. Київ: Видав. центр НУБіП України. 2018. 65 с.

28. Матвієнко О.В., Затворнюк О.М. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. №1. 2014. С.215-220.

29. Міхно К. О. Динаміка уявлень студентів-психологів про майбутню професію : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 243 с

30. Мирошниченко, С. О. Специфіка використання професійного мислення практичними психологами у складних життєвих ситуаціях. *Актуальні проблеми психології Т.12. Психологія творчості.* Вип. №25. 2019. С. 171-182.

31. Павелків Р. В. Загальна психологія. Київ: Кондор, 2009. 181 с.

32. Панок В. Г. Професійне становлення практичних психологів: досвід і перспективи. *Психологія і суспільство*. Вип. № 3. 2013.. С. 135–141.

33. Папуча М. В. Проблеми психології особистісного розвитку. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2008. 384 с.

34. Пов’якель Н.І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 298 с.

35. Пов‘якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів: автореф. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія». Київ: 2004. 41 с.

36. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: 2002. 133 с.

37. Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 / упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне : РДГУ, 2017. 318 с.

38. Романова Ю.В. Ціннісні детермінанти розвитку професійного мислення майбутніх психологів. (Автореф. дис. канд. псих. наук.). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ: 2014. 43 с.

39. Романова М.В. Професійна рефлексія студентів-психологів. *Сучасні проблеми науки та освіти.* Вип. №2. 2012. С.381.

40. Савчук З. Психологічні особливості професійної ідентичності майбутнього психолога в аспекті його професіоналізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* Вип. № 5. 2016. С. 175–184.

41. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Центр учбової літератури». 2012. 384 с.

42. Тимків Л. Психологічна підтримка студентів в освітньому процесі під час війни. *Міжнародний проект як одна з активних форм підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності.* Вип. № 9. 2022. С. 222–230.

43. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптивності: Наукове видання. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 197 с.

44. Чепелєва Н.В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів: матеріали метод. семін. АПН України. Київ : Гнозис, 1998. 605 с.

45. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього психолога у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ: 2001. 247 с.

46. Гриньків А.П.Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. Суми, 2017. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/5345 (дата звернення 25.11.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади завдань вербального субтесту тесту Р. Амтхауера студентами-психологами

Мета тестування: оцінка рівня розвитку вербального мислення студентів за допомогою завдань, спрямованих на аналіз словникового запасу, логічного мислення та розуміння тексту.

1. Завдання на оцінку словникового запасу

1.1. Визначення значення слів

Що означає слово «анахронізм»?

а) Дисгармонія в суспільстві.

б) Помилкове віднесення події або явища до іншого часу.

в) Особливий спосіб мислення.

1.2. Підбір синонімів

До слова «наснага» доберіть синонім:

а) Відчай.

б) Натхнення.

в) Сумнів.

1.3. Підбір антонімів

До слова «перевага» знайдіть антонім:

а) Недолік.

б) Успіх.

в) Впевненість.

2. Завдання на логічне мислення

2.1. Вибір правильного твердження

Текст: «Уявіть, що всі троянди червоні. Всі червоні квіти – це троянди. Отже, всі троянди мають шипи».

Запитання:

Яке твердження правильне?

а) Всі квіти мають шипи.

б) Тільки троянди мають шипи.

в) Всі троянди червоні.

2.2. Логічні ряди

Завершіть ряд: яблуко, груша, слива, ...

а) Банан.

б) Вишня.

в) Горіх.

Вкажіть зайве слово: собака, тигр, кішка, страус.

3. Завдання на розуміння тексту

3.1. Текст 1: «Ліси є важливим елементом екосистеми. Вони забезпечують кисень, є домівкою для багатьох видів флори і фауни. Проте вирубка лісів є значною екологічною проблемою, яка впливає на клімат».

Запитання:

Яка основна ідея тексту?

а) Ліси підтримують кліматичний баланс.

б) Вирубка лісів сприяє збереженню фауни.

в) Ліси – це джерело флори.

3.2. Текст 2: «Микола Тесла зробив революційний внесок у розвиток електротехніки. Його відкриття у галузі змінного струму сприяли прогресу у багатьох сферах техніки та науки».

Запитання:

Яке відкриття зробив Микола Тесла?

а) Лампа розжарювання.

б) Змінний струм.

в) Електромагнітний мотор.

Додаток Б

Приклади завдань математичного субтесту тесту Р. Амтхауера

1. Завдання на оцінку арифметичних навичок

1.1. Прості обчислення

Розв’яжіть:

45+78−23=?

а) 100

б) 110

в) 90

Обчисліть значення:

12×8−24÷3=?

а) 84

б) 76

в) 96

1.2. Рівняння

Розв’яжіть рівняння:

3x+5=173x + 5 = 173x+5=17

а) x=4x = 4x=4

б) x=3x = 3x=3

в) x=5x = 5x=5

2. Завдання на логічні задачі

2.1. Логічне мислення

У коробці 8 червоних, 6 зелених і 4 синіх куль. Скільки куль потрібно взяти, щоб бути впевненим, що серед них є хоча б одна червона?

а) 12

б) 15

в) 18

Якщо площа квадрата дорівнює 36, то периметр квадрата дорівнює:

а) 18

б) 24

в) 36

3. Завдання на інтерпретацію графіків і діаграм

3.1. Таблиці

Таблиця продажу товарів за місяць (у одиницях):

Товар	Січень	Лютий	Березень
Товар А	100	120	150
Товар В	200	180	160

Запитання:

На скільки одиниць зріс продаж товару А у березні порівняно з січнем?

а) 50

б) 60

в) 70

3.2. Графіки

На графіку зображено зростання населення міста за роки:

2020 р.: 120 тис.

2021 р.: 125 тис.

2022 р.: 130 тис.

Запитання:

Яким було середнє зростання населення на рік?

а) 2 тис.

б) 5 тис.

в) 10 тис.

Додаток В

Приклади завдань просторового субтесту тесту Р. Амтхауера

1. Завдання на візуалізацію об'єктів

1.1. Визначення тривимірного об'єкта за його розгорткою

Яка з фігур утвориться, якщо скласти таку розгортку куба? (Додається зображення розгортки куба та варіанти відповідей із тривимірними фігурами).

1.2. Розпізнавання проєкцій

Визначте, як виглядає вид на об'єкт зверху, якщо його зображення спереду виглядає так: (Додається малюнок із тривимірним об'єктом і чотири варіанти його проєкцій).

2. Завдання на організацію простору

2.1. Лабіринт

Знайдіть найкоротший шлях від точки А до точки В у такому лабіринті: (Додається зображення лабіринту).

2.2. Просторове розташування

Уявіть кімнату, в якій стіл розташований у центрі, шафа – праворуч, а вікно – позаду столу. Якщо ви стоїте біля шафи, то вікно буде:

а) Зліва.

б) Спереду.

в) Праворуч.

3. Завдання на моделювання

3.1. Створення моделей за описом

Побудуйте модель будинку з використанням таких форм:

Прямокутник для основи.

Трикутник для даху.

Квадрати для вікон.

(Додається аркуш із простими малюнками фігур, які потрібно поєднати у єдиний об'єкт).

3.2. Визначення моделі за малюнком

На зображенні зображені три будівлі. Визначте, яка з них найбільше відповідає опису: «Будівля має трикутний дах, два вікна зліва та двері посередині» (Додаються малюнки з варіантами).

Додаток Г

Приклади завдань для оцінки пам’яті

1. Завдання на запам’ятовування інформації

1.1. Слухові завдання

Прослухайте список із 15 слів. Через 2 хвилини відтворіть якомога більше з них:

Слова: літо, книга, горіх, стіл, вікно, дорога, телефон, ключ, місто, вода, ранок, сонце, сад, птах, зошит.

1.2. Зорові завдання

Розгляньте таблицю із 10 малюнків (наприклад: яблуко, автомобіль, будинок, риба, квітка тощо) протягом 30 секунд. Потім намалюйте всі зображення, які запам’ятали.

2. Завдання на відтворення

2.1. Запитання до тексту

Прослухайте текст: «Сонце сходить рано влітку і освітлює поля, де працюють фермери. Рано вранці можна побачити птахів, що шукають їжу».

Запитання:

1. Коли сходить сонце?
2. Хто працює на полях?
3. Що роблять птахи рано вранці?

2.2. Відтворення послідовності

Перегляньте серію із 6 подій у хронологічному порядку (наприклад: приготування кави) та повторіть порядок:

1. Взяти чашку.
2. Вкинути каву.
3. Налити воду.
4. Розмішати.
5. Додати молоко.
6. Подати на стіл.

3. Завдання на забування

3.1. Збереження інформації через час

Запам’ятайте наступну послідовність цифр: 5, 9, 2, 7, 4, 8, 3. Відтворіть їх через 5 хвилин.

3.2. Тест на довготривалу пам’ять

У перший день тесту запам’ятайте 10 назв тварин: кіт, собака, слон, лев, тигр, ведмідь, лисиця, вовк, заєць, олень.

Через 24 години відтворіть цей список без підказок.

Додаток Д

Тренінг: Розвиток професійного мислення майбутніх психологів

Мета тренінгу: Розвинути професійне мислення у студентів-психологів, покращити їх здатність до критичного, аналітичного та творчого мислення, а також сформувати навички ефективної комунікації та емоційної компетентності.

Форми роботи: групова робота, рольові ігри, кейс-методи, творчі завдання, рефлексія, дискусії.

1. Вступна частина

Знайомство та встановлення правил групи:

Тренер розповідає про мету тренінгу, пояснює, чому важливо розвивати професійне мислення, та зазначає основні цілі: розвиток аналітичного, критичного та творчого мислення, а також комунікативних і емоційних компетенцій.

Інтерактивне обговорення:

Тренер запитує: «Що таке професійне мислення?»

Студенти діляться своїми думками. Тренер направляє обговорення до розуміння, що професійне мислення - це здатність розв'язувати складні професійні завдання, аналізувати ситуації, приймати обґрунтовані рішення та адаптуватися до змін.

2. Кейс-методи. Аналіз професійних ситуацій

Мета: Розвивати аналітичне мислення, здатність приймати рішення в умовах невизначеності та емоційного навантаження.

Студентам пропонуються реальні або змодельовані ситуації з психологічної практики. Вони повинні проаналізувати ситуацію, знайти можливі шляхи вирішення, обґрунтувати вибір рішення.

Приклад кейсів:

Ситуація 1 (криза у клієнта).

Клієнт (жінка 30 років) звертається до психолога з питанням самотності та складнощів у відносинах. Вона знаходиться в депресивному стані та відчуває, що не може налагодити стосунки.

Як психолог має реагувати на перші етапи звернення?

Які методи можна використовувати для допомоги клієнту?

Як допомогти клієнту знайти ресурси для відновлення психологічного балансу?

Ситуація 2 (конфлікт у групі).

Під час групової роботи в класі почався конфлікт між двома студентами, що ускладнило взаємодію. Один із них агресивно висловлюється, інший замкнувся.

Якими способами психолог може вирішити конфлікт?

Як контролювати емоції учасників групи, щоб зберегти баланс?

Студенти об'єднуються в групи по 3-4 людини. Вони обговорюють обрану ситуацію, намагаються знайти оптимальне рішення, передають свої висновки та обґрунтування.

Кожна група представляє свої ідеї та стратегії вирішення ситуації. Тренер дає зворотний зв'язок, вказуючи на сильні та слабкі сторони запропонованих рішень.

3. Рольова гра. Взаємодія з клієнтом.

Мета: Розвивати комунікативні навички, вміння слухати та співчувати, коректно реагувати на емоції клієнта, а також застосовувати психологічні методи в реальних ситуаціях.

Завдання:

Студенти виконують рольові ігри, де один учасник грає роль психолога, інший - роль клієнта. Тренер надає сценарії ситуацій, в яких психолог має прийняти на себе роль консультанта або терапевта.

Ситуація 1 (криза в родині).

Клієнт звертається з проблемою розлучення і втратою зв'язку з дітьми. Він відчуває, що не здатен контролювати емоції та ставлення до колишнього партнера.

Як психолог має почати діалог?

Які техніки допоможуть клієнту справитись із гнівом і злістю?

Як допомогти відновити взаєморозуміння між клієнтом і родиною?

Ситуація 2 (підвищення стресу на роботі).

Клієнт відчуває сильний стрес через підвищення вимог на роботі, а також через труднощі в особистому житті.

Як допомогти клієнту впоратися зі стресом?

Які методи релаксації можна використати на першій консультації?

Як налаштувати клієнта на ефективне вирішення проблем?

Один студент грає роль психолога, інший - роль клієнта. Тренер слідкує за процесом і дає корисні поради.

Після завершення кожної гри група обговорює, що було зроблено правильно, які аспекти взаємодії могли б бути покращені.

4. Техніки креативного мислення.

Мета: Розвивати здатність генерувати нестандартні рішення та підходи до вирішення складних завдань.

Мозковий штурм на тему «Нестандартні способи вирішення психологічних проблем». Студенти генерують ідеї щодо того, як би вони підійшли до вирішення проблеми клієнта у нестандартній ситуації.

Ситуація: Клієнт має синдром самозванця на роботі (вважає, що не заслуговує на свою посаду). Які нестандартні методи допоможуть йому змінити своє ставлення до власних досягнень?

Студенти записують всі ідеї, навіть на перший погляд безглузді, потім обговорюють їх та вибирають найефективніші стратегії.

Обговорення:

Як креативні підходи можуть бути застосовані у психотерапії? Які інноваційні техніки можна використовувати для роботи з клієнтами в кризових ситуаціях?

5. Рефлексивна частина.

Студенти самостійно оцінюють свій професійний розвиток, аналізують, як вони застосовували отримані знання, які сильні і слабкі сторони проявили під час тренінгу.

Запитання для рефлексії:

«Що я дізнався сьогодні про свої професійні навички?»

«Які свої сильні сторони я виявив у роботі з клієнтами?»

«Які професійні навички мені потрібно вдосконалити?»

«Які емоції я переживав під час виконання завдань?»

Кожен студент пише короткий звіт про свої враження та самооцінку.

Після цього студенти діляться своїми думками в групі, обговорюючи процес саморозвитку і отриманий досвід.

6. Підсумкова частина.

Обговорення того, як студенти можуть використовувати отримані навички в професійній діяльності.

Як покращити власне професійне мислення на основі цього тренінгу.

Студенти оцінюють тренінг за кількома критеріями: корисність, новизна і актуальність вправ, емоційна насиченість.